

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HQ

1134

L4

UC-NRLF

\$B 268 623

784

22-

YB 07459

Library of
The University of
Chicago

HENRICI LEWY

"

DE CIVILI CONDICIONE MULIERUM GRAECARUM

COMMENTATIO

AD THEODORUM THALHEIM

DOCTORIS GRADUM ASCENSURUS

CONSENSU ET AUCTORITATE ORDINIS PHILOSOPHI VRATISLAVIENSIS

LIBELLUM A ME PROPOSITUM CORAM OMNIBUS DEFENDAM

JANUARIJ DIE XXII. HORA XI. IN AULA MINORE

CONTRA

RICARDUM KÜHNAU DRD. PHIL.

SIGUFREDUM STEINITZ CAND. PHIL.

PAULUM HABEL CAND. PHIL.

VRATISLAVIAE

TYPIS GRASSI, BARTHI ET SOC. (W. FRIEDRICH.)

MDCCCLXXXV.

to vml
00000000

HQ1134

L4

359

Annus praeteriit, Theodore Thalheim, posteaquam socius itineris illius cognita inertia mea, ut fueras clemens semper erga discipulum, studia ad mulierum Graecarum condicionem convertendi auctor factus es. Et cum te secutus novam viam imperitus inissem, iterum ac saepius neque consilio leni neque opera mihi defuisti: quin etiam libri tui, qui de forensibus Graecorum antiquitatibus est, priusquam publici iuris fieret, folia ad me singula misisti. Horum beneficiorum gratus memorque per omne tempus ero.

Quamquam bene alii quoque homines illustres de me meriti sunt. Exuperio Caillemer, in acedemia iureconsultorum Lugdunensi decano, complures commentarios debeo. WFröhner Parisinus auctore Iulio Oppert catalogum inscriptionum a se confectum mihi dedit. Viri spectabiles qui bibliothecae regiae Vratislaviensi praesunt et Gottingensi et Berolinensi et museo publico Neapolitano libros magni pretii comparaverunt. Wolfgangus Passow carissimus commilito et librum Berolino mihi commodavit et illic titulum descripsit. Denique et Ferdinandus Regelsberger iam Gottingensis et Henricus Rosin consobrinus Friburgensis professores iuris peritissimi consilio me adiuverunt.

to vmi
appended

Praefatio.

De domestica mulierum Graecarum condicione commentarii complures exstant¹⁾, de civili universa duo homines ante hoc tempus scripserunt, van Stegeren et Desjardins²⁾: nec magni huius quidem liber aestimandus est. Thalheim primus³⁾ in hac quaestione non solum Atticas res exposuit, verum etiam civitates ceteras spectavit: neque enim harum tituli ita multi antea aperti fuerant, veteres auctores autem fere nihil memoriae produnt.

Nos cum explorare studeremus, quemadmodum civili feminarum condicione singularum Graeciae civitatum ius ab Attico differret, hoc vehementer dolebamus plerosque titulos illius esse temporis, quo populorum paene omnia discrimina tollerentur. Accedit huc ut sit cavendum, ne nimium titulorum verbis tribuamus, propterea quod formulae apud universos Graecos minus quam in Romano iure vigent.

Inscriptionem me nullam effugisse existimo.

¹⁾ Lenz, *Gesch d Weiber im heroischen Zeitalter*; Meiners, *Gesch d weibl Geschl I*; Fickler, *Einig üb d griech Frau* (*Progr Donaueschingen 1848*); Martin, *Hist de la condition des femmes chez les peuples de l'antiquité*; Chasles, *Études sur l'antiqu*; Camboulin, *Étude sur les femmes d'Homère*; Maehly, *D Frauen d griech Altert*; van Stegeren, *De Condit domest fem Athen*; Clarisse Bader, *La femme Grecque*; Saripolos: *Ἀθηναίων I*; Schöner: *Grenzboten 1877*; Babuder, *La donna Spartana* (*Progr Capodistria 1878*); etc.

²⁾ van Stegeren, *De condit civ fem Athen*, Zwoll 1839; Alb Desjardins, *De la condit de la femme dans le droit civil des Athéniens*, Paris 1865 (*Mémoires lus à la Sorb 1865*).

³⁾ Hermann, *Lehrb d griech Antiqu II*, 1^a; Freiburg 1884.

Pars generalis.

I. Quae sit mulierum in iure publico condicio.

Abhorrere illud Aeschyleum (Septem 200)

Μέλει γὰρ ἀνδρί, μὴ γυνὴ βουλευέτω,
τᾷζωθεν.

a Graecorum moribus contendet nemo. Mulieribus non licet in contionem ire, non ad magistratum ullum pervenire. Cui hoc mirum? Attamen, ut Pausaniae locum omittamus (V, 6, 15) qui a matronis olim Eleis compositam tradit controversiam civilem¹⁾:

Δαμοφῶντά φασι τυραννοῦντα ἐν Πίσῃ πολλά τε ἐργάσασθαι καὶ χαλεπὰ Ἥλείους· ὥς δὲ ἐτελεύτησεν ὁ Δαμοφῶν, οὐ γὰρ δὴ οἱ Πισαῖοι συνεχώρουν μετέχειν δημοσίᾳ τοῦ τυράννου τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ πῶς ἄρεστὰ καὶ Ἥλείοις ἐγένετο καταλύεσθαι τὰ ἐς αὐτοὺς ἐγκλήματα, οὕτως ἐκκαίδεα οἰκουμένων τηνικαῦτα ἔτι ἐν τῇ Ἥλειᾳ πόλει γυναιῖκα ἀφ' ἐκάστης εἶλοντο διαλύειν τὰ διάφορά σφισιν, ἥτις ἡλικία τε ἦν πρεσβυτάτη καὶ ἀξιώματι καὶ δόξῃ τῶν γυναικῶν προεῖχεν· αἱ πόλεις δὲ ἀφ' ὧν τας γυναῖκας εἶλοντο, ἦσαν Ἥλις . . . ἀπὸ τούτων μὲν αἱ γυναῖκες οὔσαι τῶν πόλεων Πισαίοις διαλλαγὰς πρὸς Ἥλείους ἐποίησαν.

Ut hunc locum omittamus, KKeil olim in Museo Rhenano (XX, 555; cfr XXII, 314) alios secutus²⁾ demonstrare studuit imperii Romani temporibus magis magisque feminas rem publicam capessentes non solum sacerdotiis praeesse. Cyrenaea Aretaphila temporibus Mithridatis posteaquam de patria liberanda optime merita est, iuebatur συνάρχειν καὶ συνδιοικεῖν τοῖς ἀρίστοις ἀνδράσι τὴν πολιτείαν, nec vero civibus morem gessit (Plutarch, Mul virt p 257 E). Sed, inquit, in insula Thaso mulier inveni-

¹⁾ De Gallis idem legitur apud Plutarchum, Mul virt p 438 B.

²⁾ Schömann, Antiqu Gr I, 148, 6. Marquardt, Cyzicus p 92. Franz, Elem epigr Gr 323 adnot. Kuhn, Städt u bürgerl Verfass d röm Reiches I, 7.

tur ἀνθοφόρος καὶ δις ἀρχεῖτις καὶ τειμοῦχος καὶ διὰ βίου στεφανηφόρος (CI II, 2162, 3), Phocaeae πρύτανις στεφανηφόρος δις καὶ ἱέρεια τῆς Μασσαλίας ἀγωνοθέτις (CI II, 3415, 4), reperitur Trapezopoli in oppido Phrygiae femina πρύτανις καὶ στεφανηφόρος (CI III, 3953 d 4), πανηγυριαρχήσασα Gnidi (CI II, 2653, 8), Ἀσιαρχὶς Smyrnae (CI II, 3324: Μ Αὐρηλ Ζήνων καὶ Μ Κλ Ἰουλιανή, Ἀσιάρχαι δις), Sebastae in oppido Phrygiae ταμία (CI III, 3871 b 4), Spartae θοιναρμόστρια καὶ ἀγορᾶχος (CI I, 1446, 2 et 1451, 5; cfr Mus Rhen XIV, 522 adnot). — Verum non tam esse magistratus mulieres videntur quam honoris causa appellari, sicut multo iam ante coronis ac statuis honorabantur, quaecunque pecunia liberaliter in commune data de re publica bene erant meritae. Confirmatur haec sententia titulo Samio (Ross, Inscr Gr II, 193):

Ὁ δῆμος ὁ Μηλίων Σκρειβωνίαν Φιλωτέραν τὴν ἑαυτοῦ πρόξενον καὶ εὐεργέτην κτλ θεοῖς.

Nec vero iure Ross proxeniam putat illam semper in eadem familia liberis a patribus traditam velut Athenis Lacedaemoniorum¹⁾, ita ut filiae quoque ἐπικλήρῳ posset obtingere: immo Atheniensium mos proferendus est, qui plebiscito peregrinos de civitate optime meritos appellabant προξένους et εὐεργέτας²⁾. Sed quid de Cyrenaea iudicandum? Iniiit illa magistratum nullum, quare omnino nihil certi constat: cives id tantummodo petiisse, ut consiliorum auctor fieret, mihi veri simile est. Ceterum ne Romae quidem unquam accidit, ut mulier ad rem publicam accederet, nisi imperator dementissimus Antoninus Heliogabalus in senatum rogari matrem suam iussit: quae cum venisset, vocata ad consulum subsellia scribendo adfuit, id est senatus consulti conficiendi testis; idem fecit in colle Quirinali mulierum senatum (Aelius Lampridius 4). Quamquam in Asia compluribus saeculis ante regina fuit Halicarnassensium Artemisia post mariti mortem.

Sacerdotiis praeesse mulieres possunt: etsi sacra disciplina postulari solet, ut deorum viri, mulieres autem dearum sacerdotes

¹⁾ Xenophon, Hell V, 4, 23 et VI, 3 4.

²⁾ G Gilbert, Antiqu publ I, 173.

sint. Innumerabilia sunt exempla. Non raro reperitur mulier στεφανηφόρος¹⁾ ut Smyrnae (CI II, 3150, 1 et 3173 B 24), Aphrodisiade (CI II, 2829, 15 et 2837 b 14 et 2835 A 10 et 2840), Teichiussae (Le Bas, Asie mineure N 244, 15).

Vectigalia, velut quae negotiatoribus imponuntur, mulieres non minus solvere debent. Athenis est vectigal meretricium, πορνικὸν τέλος²⁾. Ibidem peregrinorum vectigal, τὸ μετοίκιον, a vidua quoque exigitur, quae drachmas solvit sex quotannis, quoad filius sui iuris factus duodecim solvere coepit³⁾.

Munera, quae Graece λειτουργίαι dicuntur, non raro suscipiunt mulieres. Pamphylici sunt tituli duo saeculi aC II. dialectum exhibentes Doricam, ubi liturgiam praestant ad aedificandas munitiones oppidi (Siegismund, Curtius Stud IX, 89):

Κουρασιῶ Λιμναίου Κουρασίωνος δαμοργίσωσα περτέδωκε ἰς πύργον ἀργύρου μνᾶς φέκατι.

Νεγρόπολις Ἀφορδισίου Νεγοπόλεις δαμοργίσωσα περτέδωκε ἰς ἐρέμνιν καὶ πυλῶνα ἀργύρου μνᾶς φέκατι.

In insula Rhodo circa annum aC CC. feminae ad classem comparandam una cum viris ultro pecuniam dant (Newton, Greek inser in the Brit Mus II N 343):

δεδόχθαι ἐπαγγέλλεσθαι τὸς δηλομένος τῶν τε πολιτῶν καὶ πολιτῶν καὶ νόθων καὶ παροίκων καὶ ξένων.

Ac parte B continetur: Φιλίτιον Ἀπολλωνίου Η'). Gymnasiarchiam⁵⁾ praestant posterioribus temporibus saepe, quare publice honorantur: exstat in Caria στεφανηφόρος καὶ γυμνασίαρχος

¹⁾ Hermann, Antiqu sacr § 24, 11. — Cum munere flaminum hoc comparatur a Dionysio A R II, 64. Flaminis Dialis flaminicaeque nonne meminimus in titulo ex Aphrodisiade desumpto legentes (Le Bas, Asie min N 1592): Ἱεροκλῆς Ἑρμοφάντου ἀρχιερεὺς καὶ στεφανηφόρος κτλ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἀριστονείκη Ἀριστοκράτους ἡ ἀρχιέρεια καὶ στεφανηφόρος κτλ?

²⁾ Aeschines c Tim § 119. — Gilbert p 335.

³⁾ Gilbert p 171.

⁴⁾ Quod autem ceteris locis illius tituli feminae non memorantur nisi hūc in modum:

ὁ δεῖνα καὶ ὑπὲρ τῆς γυναικὸς Η,
cfr de his verbis p 45.

⁵⁾ De gymnasiarchia Atheniensi cfr Boeckh, Staatsh I, 609 et Thumser, De civ Ath munerib p 88.

(CI II, 2714, 8; cfr Le Bas, *Asie min* N 314, 9 et 315—18 extr), et Trapezopoli γυμνασίαρχος (CI III, 3953 c 6) et Pari (CI II, 2388, 4); Cyrenae αἰώνιος γυμνασιαρχὴς (CI III, 5132, 4). Vide-mus in titulo Smyrnaeo Οὐλπίαν Μάρκελλαν ἀγωνοθέτην τρις τῆς πατρίδος (Le Bas N 5, 8).

II. De tutela muliebri.

Vir cum certum et legitimum aetatis annum assecutus sui iuris fiat nec iam penes tutorem sit, mulieres habentur in perpetua tutela: impuberibus ἐπίτροπος est, κύριος, feminis¹⁾: alter ab altero differt. Occurrit idem institutum apud Indos Germanos Romanos²⁾. Mulier enim infirma est levisque natura, et cum intra parietes domesticos plerumque inclusa teneri videatur imperitia negotiorum, ne fraude saepe decipiatur cavendum. Principalis haec tutelae causa est, quam Romae Cicero quidem, Ulpianus, Isidorus statuunt³⁾, quam in Graecorum iure, etsi subest, immerito tamen Gide p 77 ex Aristotelis loco (Pol I, 13, 6) efficit:

ὥστε φύσει [τὰ] πλείω * ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου ἄρχει καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος καὶ ἀνὴρ παιδός. καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐνυπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν, τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν, ἀλλ' ἄκυρον, ὁ δὲ παῖς ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελές.

Alterum est periculum ne mulier pro levitate sua aut testamento facto aut aere alieno contracto re familiari legitimos heredes privet: quae sententia Gai est⁴⁾.

¹⁾ Vocabulum κύριος non modo de tutore muliebri, verum etiam de patre familias ac de servi domino usurpatur.

²⁾ Jolly, Ueb d rechtl Stell d Frauen bei d alten Ind (Sitzungsberichte Münchener Akademie phil-hist Kl 1876). — Laband, Rechtl Stell d Frauen im altröm u german Recht (Zeitschr f Völkerpsych III). — Gide, Étude sur la condition privée de la femme, Paris 1867. — Rudorff, Recht d Vormundsche.

³⁾ Cic pro Mur 12. Ulp XI, 1. Isid XI, 8.

⁴⁾ Gai I, 192; cfr Gide p 114.

Apud Graecos quanta fuerit primitus potestas κυρίου diiudicari nequit, quatenus antiqua testimonia desiderantur: in iis quibus uti licet haec occurrunt nobis verba:

ἡ δαίνα καὶ ὁ κύριος

sive ἡ δαίνα μετὰ τοῦ κυρίου

sive ἡ δαίνα παρόντος αὐτῇ τοῦ κυρίου.

Quae verba omnia latius patent quam ut certi quicquam possit agnosci. Verum videtur hoc constare antiquis temporibus intercedendi ius tutorem habuisse, cum altero et tertio aC saeculis — his enim plerique titulorum exarati sunt — exiguae tamquam reliquiae tutelae exstent, ita ut nihil iam tutoris sit nisi aut ipsum aut per litteras illud Auctor Fio dicere, quotiescunque mulier volet. Papyrus quidem est Antonini Pii temporis, ubi legimus: ἡ δαίνα μετὰ κυρίου οὐ παρόντος¹⁾. In litteris semper et mulier nominari debet et kyrios: nec enim aut hic administrandi aut illa sese obligandi habet potestatem²⁾. Administrare rem familiarem epitropi est. At hic tutor quousque est mulieri? Neque enim, quin omnino sit, quisquam dubitabit. Uxori nequaquam epitropum esse Caillemer ex Isaai or Philoct § 14 efficit:

οὗτ' ἐπιτροπεύεσθαι προσῆκε τὴν Καλλίπτην ἔτι τριακοντοῦτὶν γε οὔσαν οὔτε ἀνέκδοτον καὶ ἄπαιδα εἶναι, ἀλλὰ πάνυ πάλαι συνοικεῖν.

Cum adulescens Athenis duodeviginti annorum sui iuris fiat, astipulandum esset Caillemero, si puellae totidem demum annos natae nuberent. Quod quamquam solet fieri³⁾, a Xenophonte tamen puellas interdum quindecim iam annorum in matrimonium dari docemur⁴⁾. Sic fieri fortasse potest ut epitropos etiam uxori opus sit, nisi communio bonorum omnium instituitur⁵⁾.

¹⁾ Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque impériale XVIII, 2 No 17.

²⁾ Immerito Caillemer Demosthenes c Spud or § 9 attulit: cfr Van den Es, De iure familiae p 160: illic enim agnoscenda breviloquentia est. Aristophanes Thesm 842/3 non rectius laudatur. Nec e papyris Aegyptiacis de rebus Atheniensibus quicquam efficitur: cfr Caillemer, Les papyrus Grecs p 21 et 22.

³⁾ Hermann, Antiquae privatus § 4, 19. — ⁴⁾ Xenophon Oeconomicorum VII, 5.

⁵⁾ Gerber, System der deutschen Privatrechts § 244 extr.

Tum autem ne discordiae inter epitropum oriantur et kyrium id est maritum, una cum inito matrimonio epitropi ius nescio an transferatur ad maritum, qui per aliquantum temporis maiorem potestatem habeat¹⁾. Contra mulieri nondum collocatae, simul-atque pubes facta est²⁾, epitropi loco kyrios nimirum existit. Hoc etsi negabitur a nullo, tamen Caillemeri sententia probari nequit: cum compluribus veterum auctorum locis mulier matrimonio dirempto redire dicatur ad kyrium qui eam collocaverit, iam antea ex epitropo kyrium factum videri. At primum nihil opus est accurate illis locis voce κύριος significari tutelae genus quod antea fuerit: deinde titulo illo Tenio pupilli quoque tutorem publice kyrium appellari discimus: οὐ κύριος Ἀνδρογένης (Newton, Greek inscr II N 377 v 6).

Legitimus quis est tutor mulieris? Atheniensis non collocatae kyrios intellegitur ex lege quae de engyesi est apud Demosthenem XLVI, 18:

ἦν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπατέρων ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρός, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. ἐὰν δὲ μηδεὶς ἢ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπικληρὸς τις ᾖ, τὸν κύριον ἔχειν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι³⁾.

Cuius legis pars extrema controversa. Adversus Salmasium et Wesselingium, quibus filia hereditaria post mortem mariti venire videtur in eius tutelam, cui per testamentum ille tradiderit, Heffter hoc contendit⁴⁾: Epicleros si tutore legitimo omnino caret propinquo cui nubere possit, tutorem sibi ipsa eligit etiam extra familiam nubendi venia accepta⁵⁾. Recte neutri. Contra Odofredus Müller ita explicat⁶⁾: Si ex his superstite nullo filia est epicleros, kyrios id est genere proximus eam ducito; si minus, velut fratris filio superstite, hic genere proximus cuicunque volet eam collocato. Probatur mihi haec sententia. Ut autem Schellingium et Desjardins omittamus, quorum

¹⁾ In Saxonum iure non adulta uxore tutoris pupillaris iura cum mariti iuribus concurrunt: cfr Schmidt, Vorlesungen II, 99.

²⁾ De legitima aetate nihil traditur.

³⁾ Cfr Thalheimi Antiqu forens p 8 adnot 2 de hac lege.

⁴⁾ Athen Gerichtsverfassung p 74.

⁵⁾ Cfr Plattner, Beiträge p 118. — ⁶⁾ Dorier¹ II, 194 adnot 2.

ille ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ legi vult¹⁾, hic ad ἐπιτρέφῃ archontem sub-intellegit — Significatur, inquit, isto vocabulo archon in marito eligendo mulieri arbitrium facere²⁾ — Thalheim sequitur KFHer-mannum ita fere disserentem³⁾: Si non est epiclesos velut si frater mortuus filios reliquit, tum kyrios is exsistit quem epitropum liberorum esse per testamentum kyrios novissimus iussit. — At haec in lege desideramus: Filia si epiclesos est, proximo nubit genere; si minus velut si fratris filii sunt superstites, in horum tutelam pervenit et his non adultis in eius qui est epitropos.

Miramur quod complures inveniantur unius mulieris tutores sicut fratres Athenis interdum⁴⁾: item pupillus compluribus uti potest tutoribus⁵⁾. Romae idem nobis occurrit. Quid tum de auctoritate iudicandum? Utrum unius sufficit an omnium opus est? Utut de pupillo res se habet, mulieri videtur unius auctoritas requiri, ut negotium ab homine sui iuris contrahatur. Ceterum fortasse hoc non est nisi posteriorum temporum, quibus cogebatur saltem more tutor semper interponere auctoritatem.

Mulieris nuptae maritus kyrios est⁶⁾, etiam si est epiclesos eademque filii adulti mater⁷⁾. Dareste ita dicit: „Le premier effet du mariage était de soumettre la femme à l'autorité de son mari; mais cette autorité n'est pas à proprement parler une puissance et ne ressemble nullement à la Manus du droit romain. C'est une magistrature et, comme dit Aristote, un pouvoir qui a un caractère politique. Le mari devient le κύριος de sa femme, parce que toute femme doit avoir un κύριος et que, dans le mariage, ce droit ne peut appartenir qu' au mari“⁸⁾. — Uxor

¹⁾ De Solon leg 97.

²⁾ Mém sur la condition de la femme dans le droit civil des Athéniens (Mém lus à la Sorbonne 1865).

³⁾ Juris domestici etc comparatio p 10.

⁴⁾ Demosth XL, 7: πάλιν ἐκδόντων αὐτὴν τῶν ἀδελφῶν Μενεξένου καὶ Βαθύλλου. — Isae II, 3: ἡμεν δὲ αὐτῷ παῖδες τέτταρες ἡμεῖς, δύο μὲν υἱεῖς, δύο δὲ θυγατέρες. τελευτήσαντος δὲ τοῦ πατρὸς ἐκδιδομεν ἡμεῖς τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφὴν κατὰ προῖκα ἐπιδόντες εἰκοσι μνᾶς.

⁵⁾ cfr Antiqu forens p 12 adnot 3.

⁶⁾ cfr Schol ad Aristoph Equ 969, Eustath ad Iliad XIX, 291.

⁷⁾ Antiqu forens p 10 adnot 2. — ⁸⁾ Journal des Savants 1874, p 621.

si post mariti mortem aut divortio facto in suam familiam redit, proximus genere denuo tutor fit¹⁾: sin autem in domo mariti mortui vidua manet, in filiorum tutelam pervenit aut in eius qui epitropos est²⁾. — De rebus Atheniensibus hactenus.

Amorgi³⁾ in insula Ionica mulieri nuptae alius kyrios esse ac maritus Thalheimō videtur³⁾, qui titulis nititur duobus:

Ὅρος χωρίων ρει καὶ οἰκίας καὶ κ(ή)πων τῶν Ξενοκλέους τῶ(ν κει)μένων ἐμ Φυλινχέῃ καὶ τῶν ἐπικυρβίων ἐνεχύρων ὑποκειμένων συνεπιχωρούσης τῆς γυναικὸς Ἐρατοκράτης καὶ τοῦ κυρίου Βρουκίωνος τῶ(ι) ἐράν(ω)ι καὶ Ἀρισταγόρᾳ τῷ ἀρχεράνῃ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ εἶχεν (ἔχειν?) πρὸς τὴν ἐγγύαν ἣν ἐγ(ράψα?)το Ξενοκλῆν τοῦ ἐράνο(υ δν) συνέλεξεν Ἀρισταγόρα(ς κα)τὰ τὸν νόμον τῶν ἐ(ρανισ)τῶν⁴⁾.

Ἐπ' ἀρχοντος Φανοκράτους μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος ἀπέδοτο Νικήρατος καὶ Ἠγεκράτῃ καὶ ὁ κύριος Τελένικος Κτησιφῶντι Πυ . . . που τὰ χωρία καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὸν κέραμον πάντα ἃ ἔχει διελόμενος Νικήρατος πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἀνολίην (?) καὶ τὰ χωρία ἃ ἐπρίατο Νικήρατος παρ' Αἰσχυρίωνος ἅπαντα καὶ τὰ χωρία ἃ ἔχει θέμενος Νικήρατος παρὰ Ἐξακέστου ἅπαντα ἀργυρίου δραχμῶν πεντακισχιλίων ἐπὶ λύσει. ὑποτελεῖ δὲ μίσθωμα Νικήρατος Κτησιφῶντι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν δραχμὰς ἑπεντακοσίας ἀτελεῖς⁵⁾.

Si hoc vere dicatur, quasi liberum matrimonium agnoscendum erit, sicut et apud Romanos posterioris temporis et apud Germanos nupta in sua ipsius familia permanere potest: apud Germanos quidem in mundio patris aut proximi genere, Romae autem in patris manu: qua si vel emancipatione vel patris morte liberata est, femina sui iuris fit⁶⁾. Attamen in Graecia novum hoc et inauditum est eoque magis refellendum quod uterque titulorum aliter optime explicatur: cfr p 38 et 51.

¹⁾ Cfr Antiqu forens p 10 adnot 1.

²⁾ ibidem adnot 2. — ³⁾ ibidem adnot 1.

⁴⁾ Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερίς 1862, p 77 = Foucart, Des associations religieuses N 45.

⁵⁾ Mittheilungen d deutsch archäolog Instit Athen I, p 346 = Dittenberger, Sylloge N 438.

⁶⁾ Laband p 174.

Teni frater kyrios invenitur in maximo illo titulo v 122¹⁾ et pater: cfr omnino locos a Darestio collectos (p 376). Ceterum complures kyrii non raro nobis ibi occurrunt: velut Phido in fratrum duorum tutela est (v 99):

παρὰ Φειδῶς Χαβυσσίου Θεσιάδος μετὰ κυρίων Τιμοκράτου καὶ Χαιρέλα Χαβυσσίου,

in filiorum Aristomacha (v 77):

συνεπαινούσης Ἀριστομάχης τῆς Σωσιμένους μετὰ κυρίων τῶν παίδων.

Axionicae (v 22), si recte Newton legit, tres sunt tutores, qui quam cognationem habeant cum muliere non cognoscitur: sunt autem inter sese duo fratres, cum pater tertius videatur:

παρ' Ἀξιόνικης Π[υθο]κρίτου Θρυήσιος ἧς κ[υριοὶ Ἰσα]νδρος Θ[ηβ]αῖος Πεισικράτους Θρυήσιος Πεισικράτης Ἰσάνδρου Θρυήσιος.

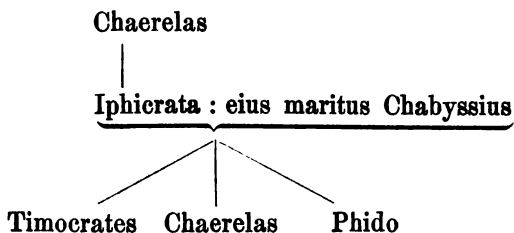
Hanc statuere rationem cogimur. Nam cum in v 15 unicus tutor Axionicae Pisicrates Isandri filius Thryesius legatur, facere non possum ut hunc mense interiecto mortuum esse, tutelam autem ad duos filios et ad unius ex his filium pervenisse mihi persuadeam. Quodsi superstite Pisicrate filii quoque kyrii sunt, patris loco esse absentis impeditive videntur: quare et priore loco kyrii et auctores secundi venditionis soli nominantur cfr v 24: πρατήρ Ἰσάνδρος Πεισικράτους Θρυήσιος, Θηβαῖος Πεισικράτους Θρυήσιος²⁾. Iphicrata (v 101; cfr v 99) in filiorum tutela est:

¹⁾ ad quem titulum laudandus: Dareste, La transcription des ventes en droit hellénique (Nouvelle revue histor de droit 1884 VIII, p 373).

²⁾ Mirum quendam in modum errat Dareste p 376: „Au N° 7 Axioniké fille de Pythocritos, de Thrya, achète un immeuble assistée de son kyrios Alkisthénès fils d'Aglogénès de Thrya. Au N° 10 la même Axioniké vend un autre immeuble, et cette fois elle est assistée de trois kyrioi, à savoir Isandros et Thebaeos, tous deux fils de Pisicratès, de Thrya, et Pisicratès, fils d'Isandros. Comme les deux actes sont séparés par un intervalle d'au moins un mois, on pourrait croire qu' Alkisthénès est décédé depuis la rédaction du premier acte, et qu'il a été remplacé pour le second par les trois tuteurs, Isandros, Thebaeos et Pisicratès. Mais précisément Alkisthénès reparait au N° 11, où il achète un immeuble en son

Ἰφικρίτη Χαιρέλα Ἐλευθυάτς μετὰ κυρίων Τιμοκράτου καὶ Χαιρέλα Χαβυσσίου.

Hoc enim stemma statuo:

ne praeter patrem patruus tutor esse videatur. — Sicut in v 77 filius matris viduae tutor in altero titulo Tenio (CJ II, 2338 b extr):

ὁ δεῖνα ἐπέδωκε τῷ δεῖνι Ἀριστοκράτους Γυραεῖ ἐπὶ Νίκησιλῃ τῇ μητρὶ τῇ αὐτοῦ

Nec aliter Erythris in filii tutela vidua est:

Ἀρισταγόρῃ Διονυσιοδώρου μετὰ τοῦ παιδὸς Διονυσιοδώρου τοῦ Ἀριστομένου κληρονόμος οὖσα τῶν Ἀριστομένου τοῦ Μητροδώρου κατὰ διαθήκην διασυνίστησιν ἱερητεῖαν ἦν ἡγόρασεν Ἀριστομένης¹⁾.

Ut ad Doricas civitates transeamus, de tutela Laconica omnino nihil memoriae proditum est: atque Jannet²⁾ magnam censet Lacaenis fuisse suo nomine agendi potestatem. Theraea Epicteta Grinni filia posteaquam a marito et a filiis duobus orba est, generum tutorem habet, non fratrem adoptivum. Cum enim enumerentur propinqui³⁾, post generum nominatur Ἀντισθένης Ἰσοκλεῦς κατὰ δὲ ὕθεσίαν Γρίνου, deinde autem huius frater consanguineus non item adoptatus Ἀριστόδαμος Ἰσοκλεῦς. Sororem Epictetae, cum esset epiclesos, duxisse Antisthenes videtur. Quodsi gener tutelam habet, ius hereditarium respiciendum, cum ad

nom. Nous ne voyons pas la solution de cette difficulté". — At Alcisthenes primo loco minime ementis Axionicae, immo eius quae vendit tutor est: et ita ipse Dareste (p 380) recte vertit.

¹⁾ Dittenberger, Sylloge N 370 v 150.

²⁾ Les institutions sociales et le droit civil à Sparte¹ p 110 (= Mém de l' acad d'Aix X).

³⁾ CI II, 2448 III 15.

uxorem et ad liberos generi hereditas perventura sit. Idem igitur Theraea tutela spectare ac Romana videtur, ut legitimis heredibus ne surripiatur hereditas: nec in faciundo testamento tutoris auctoritate non opus est.

De civitatibus Aeolicis hoc unum certe scimus Thespiada Nicaretam in mariti tutela esse¹⁾.

Olymi in oppido Cariae filium tutorem invenimus in titulo fortasse ante imperii Romani tempora exarato²⁾; maritum Mylasae³⁾: ubi absentis patris vices obeunt epitropi frater puellae et duo patru⁴⁾, quamquam ex voce epitropos puellam non adultam esse haud facile efficitur.

Pergami Ciceronis temporibus tutela muliebris vigeat, cfr or pro Flacco § 74: „Emptiones falsas, praediorum proscriptiones cum mulieribus aperta circumscriptione fecisti. Tutor his Graecorum legibus adscribendus fuit.“ — Tutelam in Bithynia etiam Antonini Pii aetate exstare Gaius docet I, 193: „Apud peregrinos non similiter ut apud nos in tutela sunt feminae, sed tamen plerumque quasi in tutela sunt, ut ecce lex Bithynorum si quid mulier agat maritum auctorem esse iubet aut filium eius puberem.“ — Romana autem a Graecorum tutela vehementer differt.

In Aegyptum tutela mulierum Graeca post Alexandrum Magnum inducta etiam sub imperio Romano sicut alia instituta diu mansit⁵⁾. Frater consanguineus tutor est in papyro temporum Antonini Pii⁶⁾: μετὰ κυρίου οὐ παρόντος τοῦ αὐτῆς κατὰ πατέρα ἀδελφοῦ. Maritus in litteris quibus manumissio continetur anni pC CCCLIV.⁷⁾ In alio papyro anni aC CLXVI. aut IC., qui de mutuo dato est, Caillemer fratrem tutorem agnoscit⁸⁾:

¹⁾ Larfeld, Syll inscr Boeot p 13 sqq.

²⁾ Le Bas, Asie min N 323/4.

³⁾ Bulletin de corresp hellén 1881, p 39.

⁴⁾ Le Bas N 415.

⁵⁾ Dareste, Les papyrus gréco-égyptiens: Journal des Savants 1883, p 163 sqq.

⁶⁾ Notices et extraits XVIII, 2 N 17.

⁷⁾ Curtius, Anecd Delph extr.

⁸⁾ Notices et extraits N 7. Caillemer, Les pap p 21.

Ἔτους Ἰς φαμενῶθ $\overline{K\Theta}$ ἐν Διοσπόλει τῇ μεγάλῃ τῆς Θηβαΐδος ἐπὶ Διονυσίου ἀγορανόμου τοῦ περὶ Θήβας ἐδάνεισεν Ἀρσίῃσις Ὁρω τῶν ἀπὸ τῆς Διοσπόλεως χολχυτῶν Ἀσκληπιάδι τῇ καὶ Σενιμουθὶν πατρός Πανᾶτος Περσίνῃ μετὰ κυρίου Ἀρπαήσιος τοῦ χολχύτου τῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς Διοσπόλεως ἐνταφιαστῶν πυροῦ ἀρτάβας εἴκοσι δύο ἡμῖσι ἀτόκους. τὸ δὲ δάνειον τοῦτο ἀποδότην Ἀσκληπιάς Ἀρσίῃσει ἐπὶ τῇ παχῶν \overline{A} τοῦ αὐτοῦ Ἰς \perp πυρὸν νέον καθαρὸν ἄμυλον· ἀνθ' ὧν ἔσχηκε καὶ ἀποκαταστησάτω εἰς οἶκον πρὸς αὐτὸν τοῖς ἰδίοις ἀνηλώμασι. ἐὰν δὲ μὴ ἀποδῇ καθὰ γέγραπται, ἀποτεισάτω τὸ δάνειον τὰς τῶν ἀρταβ \overline{KB} \angle ἐκάστης τὴν ἐσομένην ἐν τῇ ἀγορᾷ τιμὴν παραχρῆμα ἡμιόλιον. ἡ δὲ πράξις ἔστω Ἀρσίῃσει ἐκ τῶν Ἀσκληπιάδος καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῇ πάντων πράσσοντι καθάπερ ἐγὼ δίκης. τοῦτο δ' ἐστὶν τὸ δάνειον ὃ ἀνωμολογήσατο ἔχειν παρ' αὐτῶν· ἀνθ' ὧν προώφειλεν ὁ προγεγραμμένος αὐτῇ πατήρ Πανὰς $\overline{\tau\phi}$ τοῦ Ἀρσίῃσιος πατρὶ Ὁρω κατὰ συμβόλαιον Αἰγύπτιον ἀρταβ \overline{IA} . Πτολεμαῖος ὁ παρὰ Διονυσίου κεχρημάτικα.

Cum pater feminae mortuus videatur, Harpaësis patrem ideo non nominari quod bis Panatem nominare scriba noluerit. Negat porro nuptam Asclepiadem esse (p 19), quod in litteris accuratissimis nihil memoretur. At omissum patris nomen, quod hoc loco nullius momenti est: nihil autem impedit quin Asclepias nupta et maritus eius Harpaësis habeatur, sicut scholiasta dicit ille: ἡ δεῖνα καὶ ὁ κύριος τοῦτ' ἐστὶν ὁ ἀνὴρ. Aliud obstat Caillemeri sententiae. Nam si frater Harpaësis putatur, quo pacto fit ut Asclepias patris aes alienum exsolvat? Hoc non faceret, nisi nullus ei frater, ipsa autem patris heres esset.¹⁾

Pars specialis.

I. De iure quod ad res pertinet.

Omnino nihil domini mulier habere potest apud Indos solos: Germanorum quidem veterum iura in fundis malunt viris quam feminis. Causa videtur similis atque illa de qua peregrini a

¹⁾ Verba τοῦτο δ' ἐστὶν sqq Caillemer minus recte vertit: „Tel est le prêt dont l'existence a été reconnue par les parties.“ — Vertendum:

possessionibus etiam in Graecia prohibentur ¹⁾, quod sine civitate possessio cogitari nequit: mulieres autem officia civilia non praestant. Quodsi in titulis hypothecariis cum aliunde tum ex Attica allatis haec fere semper verba leguntur:

ὅρος χωρίου ἐν προικὶ ἀποτετιμημένου τῇ δεῖνι,
tutori verius mulieris quam huic ipsi pro dote fundi oppignerati sunt. Verum plane et aperte in tabulis Teniis, quae fundos venditos continent, feminarum possessiones agnoscuntur ²⁾. Nec in Lesbiis agrorum commentariis, quos inter Macedonis Alexandri et imperii Romani tempora compositos EFabricius nuperrime publici iuris fecit ³⁾, mulieres non invenimus: ubi in a particula legitur:

ἐπὶ προτάνιος Ξενοκλῆ συνταλάπαροι Σεξεία Ἀριστία Τιμαρχείω ἀμπέλων μόροι πέντε καὶ ἐπὶ Καίῳ μόροι τρεῖς καὶ Κρινία Τιμαρχείω ἐπὶ Καίῳ μόρος⁴⁾).

et in e particula:

ἐπὶ προτάνιος Δονάκω Ἑλλανοκράτεια Ἀντιγόνω ἀμπέλων μόρους ἐν Δρομαίει δύο.

Atque etiam de rebus Lacedaemoniorum haec dicit Aristoteles (Pol II, 6, 11):

ἔστι δὲ καὶ τῶν γυναικῶν σχεδὸν τῆς πάσης χώρας τῶν πέντε μερῶν τὰ δύο.

Theraea Epicteta fundos habet ⁵⁾:

ὥστε ὀφειλεσθαι αὐτάς ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσί μου αὐτοκτήτοις χωρίοις.

Posterioribus igitur temporibus et in Ionicis et in Aeolicis et in Doricis civitatibus possessiones feminis sunt. Vetusissimus

Hoc est mutuum quod habere sese confitetur ab illis, nempe ab Harsiesi et eius patre: verbis ἀνθ' ὧν etc haec explicantur.

¹⁾ Antiqu forens p 5. Gilbert, Antiqu publ I, 171 et 173.

²⁾ cfr p 15.

³⁾ Mitteilungen d archäol Inst 1884, p 88.

⁴⁾ Verba Ξενοκλῆ συνταλάπαροι non satis adhuc explicata, cum erroris suspicio in scribam cadere non videatur.

⁵⁾ CI II, 2448 1 extr: cfr Dareste, Testament d'Épictéta, Nouv revue hist de droit 1882 VI p 252: „Épictéta constitue cette hypothèque sur ses acquêts (αὐτοκτήτοις). La loi de Théra, comme la loi crétoise et comme le lois doriennes en général, distinguait entre les acquêts et les

vero titulus exstat Petelinus septimi vel sexti saeculi ex Magna Graecia apportatus ¹⁾: is verba exhibet haecce:

Σαῶτις δίδωτι Σικαινίᾳ τὰν Φοικίαν κτλ.

II. De iure obligationum.

A. De obligationibus quales inter homines fiant.

Mulier sese ipsa obligare legibus omnium Graecarum civitatum vetatur, nisi quod apud Athenienses usque ad modii pretium potestatem habet; aliunde nihil simile traditum est:

παιδὶ μὴ ἐξεῖναι συμβάλλειν μηδὲ γυναικὶ πέρα μεδόμενου κριθῶν
(Isae Aristarch § 10).

Sed usque ad modii pretium cur? Causa duplex videtur: et quod in rebus tam exiguis periculum non est ne detrimentum fraude mulier capiat, et quod in rebus ad communem vitae usum pertinentibus genus femininum nimis impedire nolunt.

1. De emendo vendendoque.

Athenienses tituli desunt: lex illa memoriae proditur. In tabulis Teniis tutor semper et in emendis et in vendendis fundis auctoritatem interponit, velut v 17:

ἃ ἐπρίατο Ἀμφικῶ μετὰ κυρίου Δ μάχου παρ' Ἀξιόνικης
καὶ κυρίου Πεισικράτους.

Quodsi et in v 61 Amphylis sola emptrix memoratur et in v 71 venditrix sola Timothea: hoc loco cum de negotiis antea confectis strictim agatur, accuratione non opus est²⁾.

propres. Il est probable que ces derniers étaient considérés comme appartenant à la famille entière, et ne pouvaient dès lors être aliénés ou hypothéqués, ou ne pouvaient l'être qu'avec certaines formalités."

¹⁾ CI I, 4 = Roehl, Inscr Gr antiqu N 544.

²⁾ Has venditiones saepe alii permittunt (συνεπαينوῦντος τοῦ δαῖνος): nec, si mulieres sunt, tutor unquam auctoritatem non interponit. Causae concessionis complures excogitari possunt. In v 62 sqq eam agnoscimus, quae cum fundum antea possederit nec pretium iam acceperit, fiduciam habet:

Σίμων Ἀναξικλέους Θρυήσιος παρὰ Φασίου καὶ Μερόπου Θεστιάδων οἷς κύριος
ὁ δαίνα Σίμωνος Θρυήσιος ἐπρίατο τῶν χωρίων τῶν ἐν Ἐλαιούντι καὶ τᾶς

In Delphicis manumissionum titulis interdum ii nominantur, a quibus servum herus emit: ac de ancilla ab homine Locrensi liberata¹⁾ legimus:

τὰν ἔλαβε παρὰ Λυκίσκας,
nec aliter in titulo Dryopaei²⁾:

ἀν αὐτὸς ἐπρίατο παρὰ Φειδίου Δελφίδος.

Ac ne ex his quidem efficere illas mulieres sine tutoris auctoritate vendidisse licet. Contra alius titulus³⁾ exhibet:

ὁ ἐπρίατο παρὰ Χαίριδος καὶ Εὐκαρπίδα Λεπαδέων,

ἐσχατιάς καὶ τῆς οἰκίας καὶ τοῦ πύργου ὧν ἐπρίατο Ἀμφυλὶς παρὰ Κλεοθέας τῆς Κλεοθέου καὶ κυρίου Κλεοφάνους πάντων τὰ ἡμίση οἷς γείτων ὁ δεῖνα δραχμῶν ἀργυρίου ἐπτακοσίων πενήτηκοντα συνεπαινούσης Κλεοθέας τῆς Κλεοθέου μετὰ τοῦ κυρίου Κλεοφάνους.

Id genus permissione cum possessio cedatur, non mirum est kyrium inveniri. Sine ulla vero dubitatione fiducia est in v 73 statuenda:

Εὐθύτης Ἑρακλείου Ἐλειθυαίου Ἄρχισ . . . ἐκ πόλεως ἧς κύριος Τιμόμαχος Τιμομάχου Ἑρακλείδης ἀπέδ[ωκε τὴν οἰκίαν?] ἢ ἣν πρότερον Εὐβούλου ἣν ἐπρίατο Πραξίας παρὰ Εὐβούλου κατὰ δάνειον ἐπ' ἀρχοντος Ἄρχου τοῦ Εὐποριῶνος ἢ γείτονες Καλλιδάμας Πανταλέων δραχμῶν ἀργυρίου ἑκατὸν συνεφίλοντος κατὰ τὸ δάνειον καὶ συνομολογοῦντος Πυθοκρίτου Ἀνδρογένους ἐκ πόλεως.

ad quae verba cfr v 98:

ἡ τετίμηται Φιλήμων, πρατῆρες Φιλήμων Πασιφίλου, Πασίφιλος Φιλήμονος.

In v 19 sqq quatenus ratio concessionis sit, non constat:

πάντα ὅσα ἐπρίατο Πασιφῶν παρὰ Σ[ίμου?] Ἀναξικλέους συνεπεινοῦς[ων τῆς δεινός] Ἀντιπάτρου Θρυσιῶδος καὶ τῆς δεινός τοῦ δεινός] Φυκαίδος καὶ τοῦ κυρίου αὐτῶν Ἀντιχάρου Εὐποριῶνος Θρυσιῶτου καὶ Κλεοφάνου Κλεοθέου Ἐλειθυαίου.

Est autem kyrios Antichares nemo alius quam is qui emit ipse. Adnotat Dareste recte ille quidem: „Il y avait donc opposition d'intérêts, et en pareil cas, la loi française exige un tuteur ad hoc, mais la loi grecque ne paraît pas s'être préoccupée de ce cas“. Quamquam bona dotalia marito abalienare ne apud Graecos quidem licet nisi permissu illius tutoris qui comparavit dotem: cfr cum de rebus Amorginis tum maxime de ipsis Teniis infra p 35 sqq. In v 39 non modo venditoris qui iam suae potestatis est pater astipulatur — huius enim antea fundus fuit — verum etiam pater emptoris:

Καλλιφῶν Κτήτωνος Ἑρακλείδων παρὰ Φώκου Φωκίωνος Θρυσιῶτου ἐπρίατο τὴν οἰκίαν ἢ ἣν πρότερον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κτήτωνος συνεπαναῶντος Φώκου καὶ Κτήτωνος τοῦ πατρὸς τοῦ Καλλιφῶντος.

Nodum expedire equidem nequeo.

¹⁾ Wescher et Foucart, Inscr de Delphes N 65.

²⁾ ib 198. — ³⁾ ib 126.

ubi intellegendum tutorem esse veri simile. Attamen in N 130, ubi Aetolus quidam manu mittit:

ἄμ πρότερον ἐπρίατο παρὰ Τελεσαγόρου καὶ Ἀριστοβούλας
et in N 247

ἀν ἐπρίατο αὐτὸς παρὰ Ἀριστάρχου καὶ Δαμῶς Ἐριναίων
coniugesne cum Thalheimo ¹⁾ an tutorem venditricis an aliam
rationem statuamus, non satis exploratum videtur.

De tituli Mylasii ²⁾ verbis bis repetitis

ἀ προσεπρίατο ὁ Θρασέας παρὰ Ἀρτεμισίας τῆς Ἑκαταίου Κεταμ-
βίσσης

quid sit iudicandum, pro iis quae modo diximus dubium non erit: quid tandem interest hocce loco tutoris quoque nomen addi, cum illius pristini negotii non fiat mentio nisi obiter? Ceterum in hoc ipso oppido Mylasae cum unus alteri possessionem vicinis advocatis tradat, eius qui kyrios est patris absentis vices epitropi tres suscipiunt ³⁾.

Aegyptium exstat Nechutae quod dicitur instrumentum anni aC CIV.: Pinonthes vir annorum trium et triginta et Snachomneus viginti, Semmuths viginti duo annos nata et Tathaut triginta, germani quattuor, agrum Nechutae vendunt. Mulieribus nominatis legimus haec: „cum tutore ipsarum Pinonthe una cum iis vendente“ (μετὰ κυρίου τοῦ συναποδομένου). Is numero singulari ἀπέδοτο princeps et hic significatur et in parvulo additamento, in quo tres ceteros per litteras astipulatos ascriptum est. Haud dubie frater natus maximus commune patrimonium administrat ⁴⁾. Etiam Antonini Pii temporibus, cum Thinzmepos fundum Elefantinae

¹⁾ Antiqu forens p 9. De manumissione a coniugibus facta cfr infra p 40 sqq.

²⁾ CI II, 2693_e = Le Bas, Asie min N 416.

³⁾ Le Bas N 415: cfr supra p 12.

ἐνεβίβασεν δὲ αὐτοὺς ἐναντίον μαρτύρων τῶν ὁμόρων (τῶν δεῖνα) καὶ ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν Δημητριάδος τῆς . . μητρὶς μετὰ κυρίου τοῦ πατρὸς . . . ἡτρὶς τοῦ Ἑρμίου τοῦ Ἀντιπάτρου κατὰ δὲ ὑπόθεσιν Αἰνέου τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ ὄντος ἀποδήμου Αἰνέου τοῦ Δημητρίου ἱερῆως Ἀπόλλωνος Πυθίου κα . . . τοῦ Ἑρμίου τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Ἀττίνου τοῦ Ἑρμίου τοῦ Ἀντιπάτρου.

⁴⁾ Boeckh, Abhandl Berlin Akad phil-hist 1820/21. Schmidt, Forschungen auf d Gebiete d Altert I, 292. Leemans, Papyri Graeci Mus Lugd Bat I, 414.

situm emat, mulieris frater nomine Pachnumis auctoritatem kyrios interponit ¹⁾:

Θινζμεπὼς μετὰ κυρίου τοῦ ὁμοπατρῖου μου ἀδελφοῦ Παχνούμιος: qui in perficiendo negotio ipse non adest: μετὰ κυρίου οὐ παρόντος. Mulier suum ipsius nomen instrumento notat aut per Socratem notari iubet propterea quod scribere nescit (διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτὴν γράμματα), et legimus: ἐώνημαι καθὼς πρόκειται²⁾. Tamen etiam in Aegyptiacis litteris invenitur:

προηγέχαντο παρὰ Λοβάιτος τῆς Ἐριέως ἐωνῆσθαι³⁾, cum hic tutoris fieri mentionem prorsus nihil intersit.

Emptioni similis conductio est: ne hanc quidem feminae conficere licet. Unus exstat titulus non integer, qui Olymi in oppido Cariae inventus nomina Graeca non Romana habet⁴⁾. De sacris agitur. Legimus haec:

παρούσης τῆς δεῖνος τῆς Ἀσκληπιάδου μετὰ κυρίου τοῦ υἱοῦ Ἀριστίππου τοῦ Φανίου.

2. De dando sumendoque mutuo.

Et in dando mutuo et in sumendo opus est auctoritate tutoris. Nicareta quidem Thespias civitati Orchomeniorum drachmarum circiter XVIII milia credit. Complures exstant de illo negotio tituli⁵⁾. In v 62 sqq (D), quibus quattuor pensionibus femina summam dedit, eae enumerantur:

Ξενοκρίτῳ Ἀλαλκομενίῳ· Νικαρέτα Θέωνος τᾶς πόλιος Ἐρχομενίων κῆ τῷ ἐγγούῳ Θίωνος Συννόμῳ τὰ γράμματα μούριη ὀγδοείκοντα πέντε διοῦ ὀβολίῳ κῆ τῷ τεθμίῳ Φίστῳρ Ἀριστόνικος Πραξιτέλιος,

¹⁾ Hic est papyrus Casatinus: cfr Schmidt l 1 et Caillemer, Les papyrus p 22 sq.

²⁾ Cfr de hac re Schmidt p 287 et manumissionis titulum ab Amphissana factae Bull de corr hell 1881, p 451:

Χειρόγραφον Κριτοδάμου Δωροθέου Δελοῦ ὑπὲρ Ζωπύραν Μενάνδρου Ἀμφισίδα παροῦσαν καὶ καλεῦουσαν γράφειν ὑπὲρ αὐτάν, ἐπεὶ ἔλεγεν αὐτὰ γράμματα μὴ εἰδέναι. ἀπέδοτο Ζωπύρα Μενάνδρου Ἀμφισίς τῇ Ἀσκληπιῇ κτλ.

³⁾ A Peyron, Pap Graeci Taurin Mus I p 26.

⁴⁾ Le Bas, Asie min N 323/4.

⁵⁾ Foucart, Bull de corr hell III et IV. Larfeld, Sylloge Inscr Boeot N 16.

Λιουκίσκω Θιουίω τὸ σουνάλλαγμα. Νικαρέτα Θέωνος τᾶς πόλιος Ἐρχομενίων κῆ τῷ ἐγγούω Θίωνος Σουννόμω τὰ γράματα δισχειλιη πεντακάτη κῆ τῷ τεθμίω Φίστωρ ὁ αὐτός, Λιουκίσκω Ὁμολωτῷ τὸ σουνάλλαγμα. Νικαρέτα Θίωνος τᾶς πόλιος Ἐρχομενίων κῆ τῷ ἐγγούω Θίωνος Σουννόμω τὰ γράματα πεντακισχειλιη κῆ τῷ τεθμίω Φίστωρ ὁ αὐτός, χρόνος ὁ αὐτός. Νικαρέτα Θίωνος τᾶς πόλιος Ἐρχομενίων κῆ τῷ ἐγγούω Θίωνος Σουννόμω τὰ γράματα χειλιη κῆ τῷ τεθμίω Φίστωρ ὁ αὐτός, Λιουκίσκω Θειλουθίω τὸ σουνάλλαγμα.

Summa est drachmarum XVII milium quingentarum octoginta quinque, obolorum duorum. Haec pars tituli breviarium tabellarum, quas Thespii tethmophylaces componebant. Iussi enim erant polemarchi Orchomeniorum ὑπεραμερίας — quibus pecuniam debitam certa die non exsolvi confirmatur — illas tollendas curare et tabulas rei probandae causa nomine scribae subnotato reportare. Praecise omnia carptimque scripta videntur, quare nullam tutoris mentionem fieri minime mirum. Ceterum illa verba Λιουκίσκω Θιουίω τὸ σουνάλλαγμα — cum a Foucarti partibus discedam et Thalheimi suscipiam, qui suam ipse mecum sententiam communicavit — distinctione sublata ad ea quae antecedunt refero, ita ut primi mutui tempus addatur: contra illud Εἰσνοχρίτω Ἀλαλχομενίω ad huiusce testimonii tempus referendum omnia mutua continet. Argumento mihi est quod in v 75 temporis descriptio post ultimam pensionem legitur.

Hoc igitur debitum posteaquam certa die exsolutum non est, ut XIX milia octingentas tres et triginta drachmas efficiat, pacto destinatur v 124 sqq (G): cui pactioni maritus Nicaretæ adest et pro civitate Orchomeniorum polemarchi:

ὁμολογία Νικαρέτῃ Θίωνος Θεισπικῇ παρόντος Νικαρέτῃ Δεξιππῷ Εὐνομίδαο τῷ ἀνδρὸς Θεσπιεὺς κῆ τῇ πόλι Ἐρχομενίων. παρεῖταν οὐπὲρ τᾶς πόλιος πολέμαρχοι.

Aliud promittitur pactum, quo et cum polemarchis una decem cives Orchomenii pecuniam illam intra tempus definitum persolvendam praestent et, si quid acciderit, utrisque mulctae imponantur. Eius pacti privati v 79 (F) exordium continet: nec minus Nicaretæ tutor maritus adest: verbisque ipsis in mutuo dando auctoritatem tutoris interponendam fuisse probatur:

ἐδάνεισεν Νικαρέτα Θέωνος Θεσπικῆ παρόντος αὐτῇ κυρίου τοῦ ἀνδρὸς Δεξιππου Εὐνομίδου Καφισοδώρῳ Διονυσίου κτλ καὶ ἐγγύοις εἰς ἔκτεισιν τοῦ δανείου (sequuntur nomina) ἀργυρίου δραχμὰς 18833 ἄτοκον ἐχ Θεσπιῶν ἐς τὰ Παμβοιωτία τὰ ἐπ' Ὀνασίμου ἀρχοντος Βοιωτῶν. ἀποδότωσαν δὲ τὸ δάνειον οἱ δανεισάμενοι ἢ οἱ ἐγγυοὶ Νικαρέτα ἐν τοῖς Παμβοιωτίοις πρὸ τῆς θυσίας ἐν ἡμέραις γ'. ἐὰν δὲ μὴ ἀποδῶσι πραχθῇσονται κατὰ τὸν νόμον. ἢ δὲ πρᾶξις ἔστω ἐκ τε αὐτῶν τῶν δανεισαμένων καὶ ἐκ τῶν ἐγγύων καὶ ἐξ ἐνὸς καὶ ἐκ πλείονων καὶ ἐκ πάντων καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς πραττούσῃ ὃν ἂν τρόπον βούληται. ἢ δὲ συγγραφὰ κυρία ἔστω κἂν ἄλλος ἐπιφέρει ὑπὲρ Νικαρέτας.

Plebiscito tandem decernitur, ut argentum mulieri reddatur (C): quo facto Pistoeli argentario Thespio ad rationem illius delegatur (H et A). Duplum accipere Nicareta debet: neque enim solam solvere civitatem, verum etiam fide iussores credendum est, [cum et ἀναγκάσθην δόμεν legamus in v 46 et de solutione plebiscitum Polycratis anno fiat, annus igitur Onasimi iam praeterierit. ὑπεραμεπλαι postquam a polemarchis sunt reportatae (D et E), e plebiscito tota res in lapide inciditur (B).

Contra mutui feminae dati exemplum est in papyro Aegypto ¹⁾. De frumento agitur. Tutor etsi auctor fit, reddendum tamen frumentum neminem praestare nisi mulierem ipsam verbis comprobatur.

3. De fideiubendo.

Inter sescentos fere manumissionum titulos Delphicos, quorum quisque βεβαιωτήρας id est auctores secundos exhibet complures aut unum: nusquam mulier hoc munus suscipit, quamquam servos saepissime ipsae feminae in libertatem vindicant. Raro tamen femina manumissor praeter auctorem secundum deo negotium ²⁾ praestare dicitur. Ac ne in Teniis quidem tabulis inter auctores secundos — quibus ibi nomen esse solet πρατῆρες — ulla femina reperitur. Quae si cui omnino carere fideiubendi potestate videntur: Thanubi quaedam in Aegypto ante Christum natum — nec

¹⁾ Notices et extraits N 7: cfr supra p 13.

²⁾ cfr infra p 22 sqq.

enim accurati quicquam constat de tempore — fideiubet pro Dorione publicano ¹⁾: atque cum nec ille solvere nec ipsa possit, Zoïs filia suscepta matris fideiussione hortum oppigneratum possidit, cum mater se expedituram polliceatur, quanto minus pretium horti sit. Quem sub hasta venditum Zoïs cum retineat, sese ut singulis pensionibus exsolvat pecuniam obligat. Ac solutae pensiones memorantur. Tutoris nulla mentio fit, nisi forte in extrema parte mutilata, quam Peyron ita legit:

Χρυσίππος ἐπακόλου χδναλ κδυο τετμς τεσσακοσει ····/ κ β 'Δ
υ κ ς' L λ α φαρμου ς.

et ita Italice vertit:

„Io Crisippo acconsento: in rame permutabile talenti due e dracme quattromille quattrociento ventisei, dico tal 2, 4426²₃.

Anno 31. Farmuti 6.“

nisi forte in hac parte tutor intellegendus erit. Sed illam unam ob causam fideiubere mulieres vetari consentaneum, quod levius saepe magni aliquid pollicitae damnum sibi inferant, cum promisso stare cogantur. Tolli hoc aut minui periculum nonne videtur, si tutori sit auctoritas interponenda? Quae cum ita res se habeat, contendere audeo omnibus in civitatibus Graecis per leges fidepromittere feminis licuisse, ita tamen ut auctoritas tutoris hic quoque requireretur.

B. De negotiis quae cum diis ab hominibus fiant.

1. De consecrando.

Pro iis quae modo diximus dubitari non poterit, quin mulieri ne donare quidem liceat sine tutoris auctoritate nec inter vivos nec mortis causa ²⁾: semper enim idem timendum et maximo quidem opere his in rebus ne ut est infirma capiatur ab hominibus blandis. Attamen dis immortalibus et temporibus et locis omnibus suo iure consecrationes feminae facere videntur. Causa quae sit haud difficile intellegitur: cum omnino in rebus sacris com-

¹⁾ A Peyron, Papiri Greco-egizi di Zoïde, Torino 1828.

²⁾ De testamentis mulierum infra vide p 52.

munia sunt viris et mulieribus iura — nam ad sacerdotia quaedam feminae perveniunt ¹⁾ nec iurare vetantur ²⁾ — tum a religione illud abhorret impedire quo quis minus diis donarium det.

Unus exstat titulus Mylasius qui, cum consecrationem contineat, tutoris nomen exhibet:

Ἀρτεμισία Παμφίλου ἱέρηα Νεμέσεως μετὰ κυρίου τοῦ ἀνδρός
Μενίππου τοῦ Μέλανος ἱερέως Πειθοῦς ἀνέδθηκεν τό τε βῆμα καί
τὸ ἄγαλμα καὶ τὰ σὺν αὐτῷ Νεμέσει καὶ τῷ δήμῳ. (Bull de
corr hellén 1881, p 39.)

Neque vero omittendum videtur in mariti tutela hanc mulierem esse: nempe bonorum communione isti coniuges utuntur aut uxoris bona maritus administrat ³⁾: quodsi ipsa consecrare femina dicitur, Nemesi consecrat cuius sacerdotio praeest.

2. De manumittendo.

Servum manu mittere hoc est decedere de dominio suo: ne id quidem mulieres facere sine auctoritate tutoris posse consentaneum erat. At quamvis abundemus titulis undique depromptis, nunquam tamen mentio tutoris fit. De Atheniensium quidem et Ionicarum civitatum rebus prorsus nihil constat. In Delphicis autem manumissionum titulis, quorum maximus numerus est, omnium primus Augustus Boeckh tutoris nomen desiderare videtur, cum in CI I 1710 post verba

Νεικασὼ Σωσύλου διὰ τοῦ προνοοῦντος αὐτῆς Λατῶα τοῦ
lacunam ita expleat: ἀνδρός. Verum et novi aliquid inauditique statuere per coniecturam dubitare debebat nec de tutela mulierum usurpari potest προνοεῖν, quod glossema Hesychius voce ἐπιμελεῖσθαι explicat: ἐπιμελητῆς autem curator minorum est. Sed haec inscriptio longe inter Delphicas recentissima aetatis existimatur Vespasianae, cum ceterarum pleraeque saeculo aC altero ⁴⁾ exaratae sint: atque ipse ille Vespasianus fine Graecorum liber-

¹⁾ cfr p 3. — ²⁾ cfr infra p 69.

³⁾ velut in titulis manumissionum Boeoticis: vide infra p 44.

⁴⁾ duae etiam tertio exeunte: Wescher et Foucart N 407. 387; cfr Aug Mommsen, Philologus 1866 XXIV p 1 sqq.

tati facto provinciam senatoriam denuo instituit ¹⁾. Quae cum ita res se habeant, Laïdam impuberis feminae curatorem, post τοῦ autem nomen patris scriptum fuisse putabimus. — Deinde Meier cum de Ernesti Curtius Anecdosis Delphicis iudicium faceret ²⁾, illa verba συνευδοκοῦντος τοῦ δαΐνος, cum femina manumissor est, ad tutorem rettulit, quae aliter alibi intellegenda viderentur. Etiam si latius patet id συνευδοκεῖν, in multis tamen titulis Delphicis manumissori feminae vir nullus adest nisi auctor secundus atque testes: velut W & F 60, 102, 110, 115, 132, 147, 259. — Hoc Caillemmer secutus ³⁾ semper in iis manumissionibus tutorem interposuisse auctoritatem contendit: quam cum utique per leges necessariam esse constet, in titulis nimirum omitti. Praeterea silentio posse auctoritatem interponi: quod quidem statuit quotiescunque aut maritus aut homo genere proximus inveniatur συνευδοκῶν: nec vero tutorem minus audiri vult, cum iussu quis mariti βεβαιωτήρ existat (κελεύσαντος τοῦ δαΐνος) velut W & F 120, 236. Ceterum intellegi auctoritatem potuisse aut ex ipso adventu cuius mentio non fiat aut ex litteris tutoris allatis. Satis esset probabilis haec sententia, si de paucis ageretur iisque Delphicis tantummodo titulis: at nemini persuadebitur primum in tanto mulierum quae Delphis manumittunt numero nomen κύριος semper quasi supervacaneum omitti, deinde mirum quendam in modum, ubicunque valet Graecum ius, hoc idem accidere. Atque Georgius Perrot, cum de Foucarti libello iudicium faciat ⁴⁾, propterea non reperiri dicit in titulis Delphicis tutorem, quod aliae atque Athenis alibi leges statuendae sint. Quae de Lacedaemone verba fecit, Caillemmer iam ista refutavit: firmissimo vero adversus Perrotum argumento titulis Boeoticis utor. In iis — illic enim servus deo gratis consecratur, non ut Delphis certo pretio venit — Caillemmer tutorem agnoscit, cum feminae manumittenti propinquus dicitur adesse, sicut CI I 1608^b:

Δεξιππα Ἀθανίου παρόντος αὐτῇ τοῦ ἀνδρός Σαμίχου τοῦ Φιλοξένου ἀνατίθησι,

¹⁾ Marquardt, De reip Rom administratione I p 174.

²⁾ Allgem Litteratur-Zeitung 1843 December.

³⁾ Le contrat de vente à Athènes II: Revue de législation ancienne et moderne 1873 p 6 sqq. — ⁴⁾ Revue critique 1867 IV p 36 sqq.

et ibidem d : παρόντος αὐτῇ τοῦ υἱοῦ,
et ibidem e : παρόντος αὐτῇ τοῦ πατρός.

Nec vero ad tutelam hosce quicquam pertinere ex eo Thalheim iure efficit ¹⁾, quod uno loco amici definite παρόντες appellentur ²⁾. Saepius nobis id occurrit. Quod autem item apud Boeotos mulieri etiam si consecrando servum manumittat, viro opus esse quasi advocato censet, aucta iam titulorum copia non solum interdum adesse quosdam viris manumissoribus docemur, sicut:

ὁ δεῖνα ἱαρός τοῦ Σαράπιος παρόντος αὐτῷ τοῦ ἱεράχου Ἀλίππου ³⁾.
Ἀριστοκλῆς κῆ Νικόστρατος Καλλικράτους κτλ παρίοντος Ἀριστοκλεῖ τῷ ουῖῷ Καλλικράτιος κῆ συνευδοκίοντος ⁴⁾,

Θέων Σωμῆλου Λεβαδεὺς παρόντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ Σάμωνος ⁵⁾:
verum etiam feminas interdum cum nemo adsit manumittere, efrum mutilatam illam quidem apud Larfeldum inscriptionem ⁶⁾ tum duas nuperrime publici iuris factas ⁷⁾:

· · · · ρις Ἀστίου ἀνατίθῃσιν et
Μηλῆς Φιλήμονος ἀνατίθῃσι.

Ex his efficere Perrot debet in Boeotia saeculis aC III. et II. tutelam muliebrem omnino non fuisse: quamquam Nicaretæ titulus eiusdem temporis verba exhibet: παρόντος αὐτῇ κυρίου τοῦ ἀνδρός. Ergo probatum est ne apud Boeotos quidem feminae in manumissionibus aut tutore opus esse aut tamquam advocato.

Sed ut ad Delphicas res oratio revertatur, mulierum illarum maior esse potestas agendi Thalheimo videtur propter auctores secundos, qui bebaeoteres Graece nominati in una quaque venditione sacra legibus requiruntur: horum esse contra quemlibet defendere libertatem servi, etiam contra tutorem mulieris ipsum. Ceterum sicut antea iam Caillemmer auctorem secundum saepe unum eundemque ac tutorem animadvertit velut maritum W & F

¹⁾ Antiqu forens p 9 adnot extr.

²⁾ Larfeld, Syll inscr Boeot 31.

³⁾ Ἀθήναιον IX, 358.

⁴⁾ Larfeld p 51.

⁵⁾ Preller, Berichte Leipzig Gesellsch d Wiss 1854.

⁶⁾ 55 B. — ⁷⁾ Bull de corr hell 1884, 61 et 57.

115 (cfr 120), filios W & F 58. Addo patrem (W & F 259) et fratrem (Curtius, Anecd 32). Attamen ne Thalheim quidem noster satis nobis facit. Primum enim bebaeoter praestare contra tutorem legitime manumissionem non potest, cum optimo iure tutor, cuius ipse negotii auctor non fuerit, id improbet. Calymnae deinde in insula Dorica mulieres duae sine tutore manumittunt, cum auctoris secundi nulla mentio fiat:

Νείκη Μενεγράτου ἀνεκήρυξε τὴν ἰδίαν κτλ.¹⁾

Κλ Στεφανῶ Ἐπικτῆτου ἡλευθέρωσεν κτλ καὶ ἀπέλυσεν τῶν ἀπελευθερικῶν δικαίων²⁾.

Tum Dodonae alterius saeculi initio non solum titulum reperimus hunc:

Πολυξένα Τάγην ἀνατίθῃ τῷ Δι καὶ χρήματα³⁾

et similes huius, sed etiam alium⁴⁾:

Ματυδίκα Πολύξενον ἐξεπράτο ἀπὸ Δαμοξένας μνᾶς ἀργυρίου, μάρτυρες οἱ δέινα:

ubi negotium agnoscitur verum inter ipsas duas feminas ratum factum: Dittenberger ἐκπρασθαι recte vertit ita: „pretio soluto liberare“, ac laudandus ille est apud Demosthenem locus⁵⁾ ubi alius Atheniensis pro mancipio cum hero paciscitur Apollinis Delphici partibus susceptis. In tabulis denique Tenis eiusdem aetatis etsi tutores esse solent iidem παρτήρες id est auctores secundi velut in v 22 sqq, reperitur tamen alius praeter auctorem secundum tutor: cfr v 111.

Quod nos de manumissionum titulis universis sentimus, id antea iam Paulus Foucart de solis dixit Delphicis⁶⁾: manumittendi potestatem propterea feminae habent quod antiquitus in libertatem vindicari servus non poterat nisi alicui deo consecratus qui hierodulus fieret⁷⁾: consecrare autem ipsi, ut supra vidimus, mulieri licet. Sacra forma ideo esse manumissionis prima videtur,

¹⁾ Journal of hellen stud II, 362.

²⁾ Bull de corr hell 1884, p 44.

³⁾ Bezenberger, Beiträge III, 272 sqq.

⁴⁾ Dittenberger, Syll inscr Gr p 632. — ⁵⁾ c Neaer § 31.

⁶⁾ Mém sur l'affranch p 5 extr.

⁷⁾ Curtius, Anecd Delph p 10 sqq.

quod in titulis vetustissimis haec una nobis occurrit, et in illis ex templo Neptuni Taenario allatis ¹⁾ et in eo qui Olympiae repertus est ²⁾. Gradus et quasi processus manumissionis RWeilio auctore ³⁾ ii sunt, ut venditio sacra medium teneat inter consecrationem illam, quae etiam altero aC saeculo Daulide Stiri Chaeroneae Coroneae invenitur, et manumissionem in contione renunciata, in qua tamen tueri libertatem servi sacerdotes iubeantur praeter magistratus publicos: huc referendi duo illi Calymnaei tituli e ruinis templi Apollinei effossi.

Adversus Foucartum Perrot et Caillemer contenderunt Delphicum manumissionis genus ⁴⁾ etsi videretur consecratio, re vera tamen nihil differre a communi venditione: feminasque Athenienses ne illa quidem ratione manumittendi ipsas ius habuisse temere Perrot addidit. — Quis tandem etiam tertio alterove aC saeculo veram negat venditionem? saepissime vero principiis institutorum ea facile explicari quae mira postea videantur satis inter omnes constat ⁵⁾.

Eadem atque apud ipsos Graecos potestas in Iudaea nobis occurrit quae Panticapaei servum liberat anno pC LXXXI. Ianuario mense ⁶⁾:

Χρήστη, γυνή πρότερον Νίλα τοῦ Σώτα, ἀπέλημι.

Iudaei illi quamquam certe hanc manumittendi rationem a Graecis civibus sibi assumpsere ⁷⁾, tamen etiam in iure Iudaeorum Thalmudico suae potestatis his in rebus mulier est.

Contra papyrus ille nomine Bartianus, quo manumissio in Aegypto facta continetur anni pC trecentesimi quarti et quinquagesimi, haec verba exhibet ⁸⁾:

¹⁾ Roehl, IGA 83. 88. — ²⁾ ibidem 552.

³⁾ Mitteil archäol Inst 1879 IV, 27.

⁴⁾ Id genus etiam Tithorae reperimus: cfr Ulrichs Mus Rhen II 553, cuius tituli Nerviae sunt aetatis: et in Aetolia Arsinoae, cfr Mitteil archäol Instit 1883, p 341.

⁵⁾ Potestate servi liberandi femina interdum — apud Boeotos quidem sine dubio — matrimonio into privatur, cum uxoris fortunas maritus adminestret: de hac re postea videbimus, cfr p 44.

⁶⁾ CI II, 2114 bb = Antiquités du Bosph Cimmér XXII.

⁷⁾ M A Levy, Epigraph Beitr: Jahrb f d Gesch d Juden u d Judent 1861 II, 299. — ⁸⁾ Curtius, Anecd Delph extr.

Αὐρηλία μετὰ συνεστῶτος τοῦ κυρίου αὐτῆς ἀνδρὸς Αὐρηλίου
Δωροθέου Σερήνου.

Romanum institutum statuit Adolfus Schmidt ¹⁾: nam post imperatoris Caracallae tempora provinciales civitate donati cum iure Romano omnes fere usi sint, Aureliam tutoremque eius maritum peregrinos non videri nec Aegyptiacam quandam mariti tutelam agnoscendam, qualis apud Gaium mentio fiat Bithynicae. — Attamen in ipsa Italia iam idolatrarum Caesarum temporibus tutela muliebris levior facta post annum ducentesimum nonagesimum tertium nobis omnino non occurrit. Mirum mehercle foret si institutum illud vere Romanum apud Aegyptios Graeca lingua usos usque ad medium saeculum quartum servatum esset. Et cum temporibus illis ius Romanum in remotis imperii partibus confusum fuisse cum rebus barbaris nuper libro illo Syroromano cognoverimus: in manumissione Aegyptiaca tutelam Graecam video ²⁾. Non satis tamen exploratum est, cur tutor auctoritatem interponat: iterum Boeoticos titulos protulerim, ubi maritus fortunas uxoris administrare videtur: nisi forte in Aegypto tanto interiecto temporis spatio et origine manumissionis eius oblivioni data legibus tunc requirebatur auctoritas.

III. De iure familiarum.

A. De iure matrimonii.

1. De coniugio et divortio.

Uxores singulas universi Graeci habent: pelicibus uti legibus nullis vetatur. Iam in Homericis carminibus et materfamilias nobis occurrit una velut Od III, 451:

θυγατέρες τε νυοί τε καὶ αἰδοίη παράκοντις

Νέστορος.

et usus concubinarum multis locis agnoscitur. Bimaritos postea fuisse duos homines constat: Anaxandridam Lacedaemonium qui cum sterilem uxorem exigere nollet ephoris auctoribus alteram

¹⁾ Forschungen I, 292 sqq.

²⁾ Multum hoc loco Ferdinando Regelsberger debeo.

domum condidit ¹⁾, et Dionysium illum Syracusanorum tyrannum de quo Aelianus ²⁾:

ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ δύο γυναῖκας ἡγάγετο Διονύσιος Δωρίδα τὴν Λοκρίδα καὶ Ἀριστομάχην τὴν Ἰππαρίνου Δίωνος δὲ ἀδελφὴν.

Apud Athenienses etiam legis in summa penuria civium olim latae verba haec sunt ³⁾: γαμεῖν μὲν ἀστὴν μίαν, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἐτέρας. Fit autem Athenis matrimonium aut engyesis, cum kyrios mulierem rite viro plerumque dote constituta collocat ⁴⁾, aut epidicasia, cum hereditariam filiam archon proximo addicit genere ⁵⁾. Legitimum filium cum viri docti neminem adhuc crediderint nisi ex matre natum et cive ⁶⁾ et rite collocata, Buermann primus Demosthenis et Isaei orationibus usus ⁷⁾ Athenis legibus demonstravit concubinatum quendam ita sancitum fuisse ut legitimi liberi evaderent. Sequuntur Philippi ⁸⁾ et Gilbert ⁹⁾: repugnat Caillemmer ¹⁰⁾, qui bene depromit illud Demosthenis ¹¹⁾: τὰς μὲν γὰρ ἐταῖρας ἡδονῆς ἕνεκ' ἔχομεν, τὰς δὲ παλλακὰς τῆς κατ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν. Ab uxore igitur sola liberos legitimos procreari. Quid tandem hoc loco illi viri docti facient? Differentiae quidnam inter uxorem intercederet et pelicem? Contra e verbis Demosthenis: ἐπὶ παλλακῇ ἢν ἂν ἐπ' ἐλευθέρους παίσιν

¹⁾ Her V, 40: μετὰ δὲ γυναῖκας ἔχων δύο διξὰς ἰστίας οἶκον ποιεῖν οὐδαμῶς Σπαρτητικῶς.

²⁾ VH XIII, 10.

³⁾ Diog Laert II, 26.

⁴⁾ Spartae quoque engyesin fuisse dicit Jannet p 106.

⁵⁾ Tum engyesin ab eodem archonte factam Gilberti sententia est p 181 adnot 3.

⁶⁾ Civitas uxoris post Solonis demum tempora videtur requiri: Megacles quidem duxit Alcmaeonida filiam Sicyonii Clisthenis Atheniensium iure, cfr Her VI, 130: τῷ δὲ Ἀλκμαίωνος Μεγακλεῖ ἐγγυῶ παῖδα τὴν ἐμὴν Ἀγαρίστην νόμοισι τοῖσι Ἀθηναίων.

⁷⁾ Jahrb f Philol (Nov Ser) IX. Suppl. — cfr Dem or 39 & 40, Isae or 3 & 6.

⁸⁾ Jahrb f Philol 1879, p 413.

⁹⁾ l l p 182.

¹⁰⁾ Daremberg & Saglio, Diet des antiqu p 1434.

¹¹⁾ c Neaer § 122.

ἐχῆ κτλ ¹⁾ videtur effici concubinatus quoddam genus ipsa lege sanciri. Adhuc sub iudice lis est. Sed utcumque res se habet difficillima, parum putabatur honestum pelicem praeter uxorem habere ²⁾. — Cum antiquissimis temporibus pater filiam viro vendat ad arbitrium certo pretio ³⁾, ne postea quidem filiabus patres in conciliandis matrimoniis morigerari videntur: hoc tamen in dubio versatur, num vi invitam filiam cogendi legitimam potestatem pater habuerit, nisi forte quid ex eo licet efficere quod discedendi a marito ius in nonnullis civitatibus uxor habet.

Post mortem mariti vidua Athenis ad tutorem redit hoc est in suam ipsius familiam: gravidae et liberorum matri permanere licet in domo mariti ⁴⁾. Apud Lacedaemonios quoque vidua, posterioribus saltem temporibus, in suam familiam redit ⁵⁾.

Divortii autem faciendi primitus in Graecia sine dubio velut apud Iudaeos solus maritus potestatem habebat: idem Romae antiquitus fuisse testis Plutarchus est ⁶⁾. Paulatim uxori, quae defenderetur adversus malum coniugem, potestas illa fieri coepta est, velut de Charondae legibus memoriae Diodorus prodit ⁷⁾ δεύτερος δὲ διωρθώθη νόμος ὁ διδοὺς ἐξουσίαν τῇ γυναικὶ ἀπολύειν τὸν ἄνδρα καὶ συνοικεῖν ᾧ ἂν βούληται. Athenis marito divortii causas apud archontem profitendas fuisse nusquam traditur, etsi publice curari aliquo modo divortia videntur ex Poll III, 7: ὥςπερ νόμῳ συνίσταται γάμος, οὕτω καὶ διαλύεται. Ac ne levius uxores repudiarentur, maritus aut reddere dotem aut XVIII eius in singulos annos centesimas solvere praetereaue sua pecunia exactam alere debebat ⁸⁾. Uxori quoque discedere licet a ma-

¹⁾ XXIII, 53: vide infra.

²⁾ μὴ ὀρθῶς διαπράξατο: Dem XL, 5. cfr Ter Phorm 957 & 1007: peccatum, facinus indignum et malum.

³⁾ Aristot Pol II, 8 p 1268^b 39. Adulterio ab uxore commisso pretium reposeitur cfr Hom Od VIII, 318. Nonnunquam pater etiam ultro filiam et gratis offert genero.

⁴⁾ Dem XLIII, 75: τῶν γυναικῶν ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἰκοῖς τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων φάσκουσιν κυεῖν.

⁵⁾ Jannet p 107. — ⁶⁾ Plut Rom 22.

⁷⁾ Diod XII, 18.

⁸⁾ Dem c Neaer p 1362: ἐὰν ἀποπέμῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα, ἐὰν δὲ μή, ἐπ' ἑνέα ὀβολοῖς τοκοφορεῖν, καὶ αἵτου εἰς φῶτον εἶναι δικάσασθαι ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τῇ κυρίῳ.

rito¹⁾: ab ipsa tamen archonti de divortio litterae sunt accipiendae²⁾, id quod pro moribus et disciplina mulierum Graecarum haud parvi aestimabimus. Quodsi Lacedaemone velut Athenis marito arbitrato suo uxoris repudiandae potestatem fuisse Jannet p 106 arbitratus Herodoti narratiunculam laudat VI, 62: Agetus ille quodam iureiurando adstringitur, ut uxorem Aristoni tradat³⁾; attamen Aristo suo arbitrato abigere uxorem alteram videtur, nempe alius amore inflammatus (c 63 init). — Sterilem uxorem nimirum abigere licuit, si quidem omnino recte studium familiae conservandae in legibus et disciplina Graecorum cognoscitur. Contra apud Cretes nimiae prolis spes marito causae divortii faciendi erat⁴⁾.

Altera iusta divortii causa adulterium fuit. Attamen cum nos pro communi quae de vi matrimonii est sententia adulterium a marito non minus quam ab uxore fieri vetemus, apud veteres universos velut Iudaeos adulterii ratio non habebatur nisi commissi ab uxore: et ab hac et a moecheo supplicium sumebant. Draco iam Athenis permisit, ut maritus adulterum in ipsa culpa deprehensum necaret: qui tamen, ne infamia notaretur, uxorem repudiare debuit: ac de adultera leges erant gravissimae, velut a sacris semper prohibebatur⁵⁾. Huic abactae uxori ne dotem quidem restitui veri simile est. Quod apud Plutarchum⁶⁾ legitur lex Solonis:

ἂν ὁ κρατῶν καὶ κύριος γεγωνὼς τῆς ἐπικλήρου κατὰ τὸν νόμον αὐτὸς μὴ δυνατὸς ἢ πλησιάζειν, ὑπὸ τῶν ἐγγιστα τοῦ ἀνδρὸς

¹⁾ Leg Seguer p 421: ἀπολείπει μὲν ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα, ἀποπέμπει δὲ ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα.

²⁾ Plut Alcib 8: δεῖ τὸ τῆς ἀπολείψεως γράμμα παρὰ τῷ ἄρχοντι θέσθαι μὴ δι' ἐτέρων, ἀλλ' αὐτὴν παροῦσαν.

³⁾ P Thomas, Revue de l'instr publ en Belg XXIII, 266.

⁴⁾ Aristot Pol II, 7, 5.

⁵⁾ Dem c Neaer p 1347: ἐπειδὴν δὲ ἔλη τὸν μοιχόν, μὴ ἐξέστω τῷ ἐλόντι συνοικεῖν τῇ γυναικί· ἐάν δὲ συνοικῇ, αἰτιμος ἔστω. μὴδὲ τῇ γυναικί ἐξέστω εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελεῖ, ἐφ' ἣ ἂν μοιχὸς ἀλφ· ἐάν δὲ εἰσέλῃ, νηποιεῖ πασχέτω ὅτι ἂν πάσχη πλὴν θανάτου. Eadem fere lex Solonis apud Aeschinem est in oratione Timarchea § 183.

⁶⁾ Plut, Sol 20.

ὀπυέσθαι. μὴ πᾶσι δέ, ἀλλὰ τῶν συγγενῶν τοῦ ἀνδρός ὃ βούλεται διαλέγεσθαι τὴν ἐπικληρον ὅπως οἰκεῖον ἦ καὶ μετέχον τοῦ γένους τὸ τικτόμενον:

Atheniensia instituta Lacedaemoniis confundi videntur¹⁾. Lycurgus enim quasi comprobasse fertur adulterium, dummodo boni nascerentur cives rei publicae²⁾. — Athenis non solum ad ipsam uxorem, sed etiam ad concubinam pertinere nomen adulterii ex oratione Demosthenis Aristocratea p 637 efficitur:

ἐάν τις ἀποκτείνῃ κτλ ἢ ἐπὶ δάμαρτι ἢ ἐπὶ μητρὶ ἢ ἐπ' ἀδελφῇ ἢ ἐπὶ θυγατρὶ ἢ ἐπὶ παλλακῇ ἣν ἂν ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείναντα.

Zaleucus is qui Locris leges dabat, oculos erui moechis iussit³⁾. Charondas auctore Diodoro (XII, 12) utrumque sontium iniuriis vulgi et ludibrio concessit. Et Cumae et in Pisidia in asinis adulteri per urbem vehebantur⁴⁾. Leprei virum vinctum tres dies per urbem rapiebant, cum mulier per undecim in foro nuda sederet⁵⁾: infamia utrique irrogabatur. Gortyne in oppido Cretico viri solum quae fuerit poena traditur⁶⁾. Tenedi et uxorem et moechum securi percutiebant⁷⁾. — Maritus in uxorem perfidus, ut supra diximus, apud Graecos nihil dabat poenarum. Ac ne hoc quidem constat, num ex eo facinore licuerit uxori divortium facere, quamquam iusta causa videbatur, si contra naturam ille libidinibus indulgebat⁸⁾.

2. De dote et de bonis uxoris propriis.

Primitus cum pater pretium pro filia a genero acceptum ipse retineret, paullatim haec pecunia novae nuptae reddi coepta est

¹⁾ Wachsmuth, Hellen Altert § 103, 20. Daremberg & Saglio, Diet p 84.

²⁾ Plut, Lyc 15. Xen, Resp Lac 1.

³⁾ Val Max VI, 5. Ael VH XIII, 24. Lycophr Cass 421.

⁴⁾ Stob Flor XLIV, 41. Plut Qu Gr 2. Hesych Ὀνοβόστουδες.

⁵⁾ Heracl Pont XIV.

⁶⁾ Ael VH XII, 12; XIII, 24. Steph Byz Τένεδος. Diogenian Prov VIII, 58.

⁷⁾ Lys Eratosth 34 & 50. Xen Hier III, 3. Stob Serm VI, 25.

⁸⁾ Diog Laert IV, 17.

ac postea pater ultro de sua re familiari aliquid adiecit¹⁾: quod additamentum mansit dosque facta est, cum illius pretii nemo iam Graecorum meminisset. In Homericis carminibus vox τὰ ἔδνα et de donis patri datis usurpatur²⁾ et de dote novae nuptae a patre constituta³⁾: praeterea a procis virgines accipere ἔδνα plerumque videntur⁴⁾. Constituitur autem dos uxori et hereditatis loco, quae quidem ab intestato ad mulieres non pervenire solet⁵⁾, et ad onera matrimonii sustinenda⁶⁾.

Athenis dotem legibus requiri — id quod Desjardins negat — contendunt Bunsen et Gide et Barrilleau⁷⁾. Hic tribus causis utitur, quarum duae ad res Atheniensium pertinent: neutra tamen probatur. Solonis laudat legem qua archon iubeatur proximos genere publice ut dotent filiam orbam cogere. Fortiore ratione

¹⁾ cfr Hom II IX, 147:

τάων ἦν κ' ἐθέλῃσι φιλὴν ἀνάεδνον ἀγέσθω
πρὸς οἶκον Πηληϊός· ἐγὼ δ' ἐπὶ μεῖλια θώσω
πολλὰ μάλ' ὅσσ' οὐπω τις ἔῃ ἐπέδωκε θυγατρὶ.

²⁾ II XVI, 178:

ὅς ρ' ἀναφανδὸν ὅπως πορῶν ἀπερσία εἶδνα.

Od VIII, 318:

εἰσόκε μοι μάλα πάντα πατὴρ ἀποδώσει ἔδνα.

³⁾ Od I, 277 et II, 196:

οἱ δὲ γάμον τεύξουσιν καὶ ἀρτυνέουσιν ἔδνα.

⁴⁾ Od VI, 159:

ὅς κέ σ' ἐέδνοισι βρῖσας οἰκόνδ' ἀγάγηται.

cfr omnino Jannet p 108.

⁵⁾ Antiqu for p 66.

⁶⁾ Apud Germanos nuptae nihil datur a parentibus nisi vestimenta et supellex quaedam, cum maritus ei dotem sive nuptiale munus constituat, ut viduae rebus sit prospectum (Laband p 182). Nec minus marito in Thalmudico iure donatio propter nuptias imperatur נְדָבָה ut prospiciatur viduae: summa legibus designatur, quam tamen superare licet. Et virgo quidem plus quam vidua accipit propterea quod huic prospectum esse iam oportet a priore marito. Ceterum ne dotis quidem nomen apud Iudaeos inauditum est (Franck, Législ civ du Talmud: Journ des Sav 1874). Quod matrimonium aliqua re mulieri a marito data iustum fit, emptionis reliquias agnoscimus.

⁷⁾ Bunsen, De iur hered Athen. Gide p 91: „Pour mieux assurer l'individualité de la femme mariée, la loi grecque lui assigne une dot et organise le régime dotal avec une sagesse etc.“ Barrilleau, De la constit de dot dans l'anc Grèce: Nouv rev hist de droit VII, 153.

censet ipsum patrem dotem comparare debuisse. Ea lex quamquam memoriae proditur, his tamen verbis scripta est:

Τῶν ἐπικλήρων ὄσαι θητικὸν τελούσιν, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότης ἐπιδούς ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμάς, ὁ δὲ ἑπτεὺς τριακοσίας, ὁ δὲ ζευγίτης ἑκατὸν πεντήκοντα, πρὸς οἷς αὐτῆς. ἐὰν δὲ πλείους ὦσιν (ἄνδρες) ἐν τῷ αὐτῷ γένει, τῇ ἐπικλήρῳ πρὸς μέρος ἐπιδιδόναι ἕκαστον. ἐὰν δὲ γυναῖκες πλείους ὦσι, μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐκδοῦναι τῷ γ' ἐνί. ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐκδιδόναι ἢ αὐτὸν ἔχειν. ἐὰν δὲ μὴ ἔχη ὁ ἐγγυτάτω γένους ἢ μὴ ἐκδοῖ, ὁ ἄρχων ἐπανακαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν ἢ ἐκδοῦναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπαναγκάσῃ ὁ ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας δραχμάς ἑρὰς τῇ Ἑρά¹⁾.

De epicleris agitur pauperibus: quibus certa dos requiritur, ut sit qui eas ducat neve nomen familiae deleatur. Verum pecunia iis data non tam dos (προίξ) habenda est quam patrimonium (κληρος) nec ratiocinari possumus quid iudicandum sit de ipsa dote et de filia cui nomen est ἐπίπροκος. Alterum locum laudat Barrilleau Dem XL, 22 et 24, ubi iudicibus probare quidam studet matrem suam cum nuberet dotem habuisse: patre eam divite natam honestoque dicit. Porro apud Isaenum²⁾ ei qui petit explicandum videtur quo pacto factum sit ut ditissimi civis filia tam modice dotaretur. At ex neutro loco nobis quidem licet efficere quicquam, cum morem fuisse filiae dotandae nemo neget. Iusto igitur iure Thalheimi omnibus locis respectis dos ipsa non posse in iudicio peti apud universos Graecos videtur³⁾. Nec Ephesi in urbe Ionica legitima dos est statuenda: legis enim circa annum aC octogesimum tertium datae, cuius exstat titulus, verba⁴⁾

ὅσοι δὲ φερνὰς ὀφείλουσι θυγατέρις ἢ ἀδελφαῖς ταῖς αὐτῶν μεμερικότες ἐκ τῆς πατρῴας οὐσίας

¹⁾ Dem XLIII, 54. cfr Diod XII, 18 de Charondae lege Thurina: ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπικληρον ἐπιδικάζεσθαι τῷ ἀρχιστεῖ, ὃ ἦν ἀνάγκη συνοικεῖν ἢ πεντακοσίας ἐκτίσαι δραχμάς εἰς προικὸς λόγον τῇ πενιχρᾷ ἐπικλήρῳ. Ceterum vide I l p 195.

²⁾ Isae or VIII.

³⁾ Antiqu for p 66: cfr Meier & Schoemann, Att Proc p 415. Schoemann ad Isae p 233. Gilbert p 182.

⁴⁾ Dittenberger, Syll 344 v 55.

bene Thalheim ad eam dotem quae promissa debeatur refert cum pro ipso officio patris vel fratris fiducia esse nequeat¹⁾: et Dareste errat et Barrilleau. Et Teniis et Myconiis quae de dotibus datis tabulae publice sunt confectae hoc unum docemur ex collata dote lites facile oriri. Quod de Massiliensibus Phocaeorum colonis Strabo IV, 181 § 5 scribit:

ἡ γὰρ μέγιστη προῖξ αὐτοῖς ἔστιν ἑκατὸν χρυσοὶ καὶ εἰς ἐσθῆτα πέντε καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον, πλεον δ' οὐκ ἔξεστι:

ex hac lege minime efficitur aliam quoque ne dos minor conferretur fuisse: immo vero studium illud quod in veteribus est rei familiaris quam maxime conservandae agnosceremus. Haud scio an eadem ratione intellegendum illud Ephori sit apud Strabonem X, 482 § 20: φερνὴ δ' ἐστίν (sc in Creta), ἂν ἀδελφοὶ ὦσι, τὸ ἡμῖς τῆς τοῦ ἀδελφοῦ μερίδος: quamquam hic significari potest usus in quo nulla insit legis vis. Atque utut res se habet, cum Aristotele auctore²⁾ Cretes forma reipublicae utantur Lacedaemoniae simillima, Spartae autem dotes antiquitus quidem omnino non conferri constet³⁾: morem proprie Doricum ne illum existimemus cavendum est. Lesbiis Berenice de dote legem fertur dedisse, qua scriptum erat, si dote constituta ante collocatam filiam pater obisset, ut in iudicio dotem petere liceret: de officio dotandi nihil dicitur⁴⁾.

Pater scilicet plerumque dotem confert, post huius mortem frater virginis, viduae autem aut filius ut in titulo illo Tenio extremo⁵⁾ aut is qui tutelam habet.

¹⁾ Antiqu for p 144. Dareste, Une loi Ephés: Nouv rev hist de droit I, 171 sqq. Barrilleau p 154.

²⁾ Aristot Pol II, 7, 1.

³⁾ Ael VH VI, 6: νόμος ἔστι τοῖς Σπαρτιάταις κατὰ γαμεῖν δὲ ἀπρόκους ἔτι. Justin III, 3: „virgines sine dote nubere iussit (sc Lycurgus) ut uxores eligerentur non pecuniae.“ Attamen postea dotes etiam permagnae dantur cfr Aristot Pol II, 6, 11. O Müller, Dorier² II, 192.

⁴⁾ Hyg Astron XXIV: „Eratosthenes autem dicit et virginibus Lesbiis dotem quam cuique relictam a parente nemo solverit iussisse reddi et inter eas constituisse petitionem.“ A matre dos apud Lesbios ut apud Aegyptios dari Bachofeno videtur (Das Mutterrecht).

⁵⁾ ὁ δεῖνα ἐπέδωκε τῷ δεῖνι Ἀριστοκράτους Γυραεὶ ἐπὶ Νικησίῳ τῇ μητρὶ τῇ αὐτοῦ κατὰ.

Constare potest aut argento dos mobilibusque bonis aut fundis: etsi antiquitus nescio an nihil conferri licuerit nisi vestimenta et mundum muliebrem minoris pretii, si quidem recte Télfy locum Plutarchi ad eas filias refert quae non hereditariae sunt ¹⁾: τῶν ἄλλων γάμων μὴ εἶναι φερνάς, ἀλλ' ἱμάτια τρία καὶ σκευὴ μικροῦ νομίσματος ἄξια, ἕτερον δὲ μηδὲν ἐπιφέρεισθαι τὴν γαμουμένην.

Dotem Athenis in matrimonio cum rebus mariti in unum coire arbitratur Desjardins ita ut cum his una publicetur: dotalis fundi maritum liberam habere potestatem ex Isaei or V. efficit. Contra Dareste bonorum dotalium possessionem uxoris semper esse nec maritum habere nisi usum et fructum in matrimonio, quo sumptus cotidianos suppeditet. Ac ne abalienare quidem, inquit, dotalia bona marito licet quippe qui non sit possessor. Uxori tutoris interposita auctoritate id licere veri simile, etsi testimoniis caremus ²⁾. Haec sententia, quam Barrilleau p 163 et Thalheim p 66 sequuntur, recta videtur cum fiduciam dare maritus pro dote debeat. Abalienandi tamen bona dotalia potestatem uxor ne tutoris quidem qui ea contulit auctoritate interposita habet nisi annuit maritus, cuius conservari dotem multum intersit. Atque in publicationibus uxor velut creditores ceteri ius interveniendi habet ³⁾. Quidcunque ἀτίμητον maritus accepit praeter illa τὰ ἐν προικί ἐντετιμημένα, in omne tempus ipsi manet ⁴⁾. Maritus debet post uxorem mortuam filiis dotem reddere ubi primum sui iuris esse coeperunt ⁵⁾. Si mariti mortui filiis relictis ad tutorem vidua revertitur, dos redditur: sin autem in domo mariti manet, bona dotalia ad filios perveniunt ⁶⁾ qui matrem alere debent. Prior si uxor moritur, dos aut ad filios pervenit aut ad tutorem. Pro pecunia dotali maritus fundum pignori

¹⁾ Plut, Sol 20. Télfy, Corp iur Att, adnot ad 1359.

²⁾ Droit civ athén p 625.

³⁾ Antiqu for p 110.

⁴⁾ ib p 66 adnot 3 extr.

⁵⁾ Dareste p 625. Antiqu for p 68 adnot 1.

⁶⁾ Dem XL, 59: περὶ προικὸς ἣν ἐπενεγκαμένης τῆς μητρός οἱ νόμοι κελεύουσιν ἐμὲ κομίζεισθαι.

obligabat ¹⁾, de qua re exstant tituli complures ²⁾. Mulieri semper fundus dicitur oppigneratus velut: ὁρος οἰκίας ἐν προικί ἀποτετιμημένης ΗΗΗ Ἀγνοκλεία, cum tutorem requiramus qui collatam dotem recepturus sit: vide contra Harpocratonis s v ἀποτιμηταί verba: εἰ γυναικί γαμουμένη προίκα ἐπιδιδοῖεν οἱ προσήκοντες, αἰτεῖν παρὰ τοῦ ἀνδρός ὥσπερ ἐνέχυρόν τι τῆς προικὸς ἄξιον ὅλον οἰκίαν ἢ χωρίαν. Illius moris causa videtur ea quod, cum titulus exaretur, nemo scire potest ad quem olim dos sit perventura. Quodsi Dareste p 626 pignus cedi posse ab uxore contendit, auctoritas illius tutoris sine dubio opus est. Dotem divortio facto maritus reddere debet aut XVIII eius in singulos annos persolvere centesimas ³⁾: si autem uxor propter adulterium repudiata est, Schoemanno et Caillemero auctoribus dos non restituitur ⁴⁾.

In ceteris civitatibus Graecis prorsus eadem reperimus instituta: quamquam de Ionicis tantummodo exstant testimonia. Teniae tabulae sunt, quibus dotium datarum summae oppigneraeque a maritis fundi continentur. Titulo, quem Pittakis vetustiore negat Romanorum temporibus, Teni quoque restitui dotem debere discimus ⁵⁾. Haec fere semper verba leguntur: ὁ δεῖνα τῷ δεῖνι ἐπέδωκεν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ τῇ αὐτοῦ δισχιλίᾳ δραχμάς, ὁ δὲ δεῖνα ἀπετίμησε πρὸς τὴν προίκα τὰ χωρία. In alterius tituli Tenii de quo supra verba fecimus ⁶⁾ v 116 uxor fundi venditionem quae fit a marito comprobat fiducia pro dote sine dubio accepta: mirum quendam in modum maritus ipse unus auctoritatem feminae interponit, non tutor ille qui dotem antea dedit: attamen uxoris pater cum eius patruis auctoris secundi munere in venditione fungitur:

Θεσπιεύς καὶ Ἀριστῶναξ καὶ κοινὸν τῶν Θεοξενιστῶν παρ' Ἀρτυμάχου κτλ συγχωροῦσης καὶ συνεπαινούσης Μαντῶς Δημο-

¹⁾ Poll VIII, 142. Bekker, Anecd Gr p 200; 201; 423; 437.

²⁾ CIA II, 2 N 1105; 1109; 1113; 1124; 1128; 1132; 1142; 1150; 1152. Mitteil d archäol Inst II, 277.

³⁾ Dem LIX, 52.

⁴⁾ Schoemann, Antiqu Gr I^a 533; cfr Hermann, Ant priv^a § 30, 18. Caillemer, La restit de la dot p 27. Daremb & Saglio, Diet p 84.

⁵⁾ CI II, 2338_b — ⁶⁾ vide p 15.

κρίνου ἐκ πόλεως μετὰ κυρίου Ἀρτυμάχου Ἀριστάρχου· πρατῆρες
 Δημοκρίνης Δημόνικου, Δημόνικος Θεόφρων Δημόνικου.

In Myconiis de collatis dotibus tabulis¹⁾ tertio aC saeculo confectis cum argentum reperimus tum res mobiles, quarum non minus videlicet pretium restitui necesse est. Velut Sostratus archon Xanthae filiae in dotem MC drachmas dat et vestimenta quae ducentarum constant. Fundi quoque nobis occurrunt. Ctesio quidem filiae Hermoxenae, cum nubat Hieronidae, drachmas confert MDC et domum et ancillas duas. Soror autem Tharsagorae nomine Panthalis, quae collocatur Pyrraco, domum in dotem ea condicione accipit ut fratri ipsi ne viventi adimatur. Cum pretium aedificiorum non dicatur, eas abalienare intellegimus non licere²⁾. Eadem ratione servi, si pretium eorum morbo vel senectute est minutum, qualescunque reddi videntur, cum Barrilleau p 167 Gaium secutus et Ulpianum utique censeat haec: „Si les effets mobiliers étaient choses fongibles, le mari en devenait propriétaire, qu'ils fussent ou non estimés. Il pouvait consommer ou aliéner durant le mariage, à la charge du rendre à la dissolution le prix de l'estimation, ou bien, à défaut d'estimation, même quantité, qualité et valeur. Le droit de la femme se convertissait en une créance dotale et l'on appliquait les mêmes règles que si la dot eût consisté en argent“. Callippi res non omittenda est: is Aristolocham filiam archonti Sostrato collocans cum in dotem XIV milia drachmarum conferat, sex et quadringentas addit usuras a Sostrato acceptas³⁾. Otto Lüders in Hermae VIII. volumine Myconi a genero semper certam et legitimam usuram dotis socero existimat reddi: at Barrilleau p 174 usuras per omne matrimonii tempus exsolutas cogitari non posse demonstrat. Duas ipse sententias affert, quarum prior haud difficile probatur: deberi Callippo iam antea a Sostrato XIV

¹⁾ Bull de corr hell VI, 590 = Hermes VIII, 191 = Dittenb, Syll p 624.

²⁾ cfr Ulp L X § 1 Dig de I dot 23, 3: „Si praediis inaestimatis aliquid accessit, hoc ad compendium mulieris pertinet, si aliquid decessit, mulieris damnum est.“

³⁾ ἀπέδωκε δὲ καὶ τετρακοσίας ἑξ τὸν τόκον ὃν ἔλαβε παρὰ Σωστράτου τῇ προικί.

milia drachmarum, cuius summae usque ad nuptiarum diem usuris sex et quadringentas drachmas effici, quas iam solvit gener. Occurrunt enim nobis hic XIV milia, cum ceteris locis nec minus septingentis nec MDC plus drachmis dari videamus: ac ne in Teniis quidem tabulis plus duo milia drachmarum reperiuntur. Altera sententia haec est: dotem iam ante nuptias genero datam usque ad eum diem mutui loco fuisse, cuius usurae solverentur. Tum autem illud Atheniense ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς τοκοφορεῖν ¹⁾ recordati a collata inde dote usque ad nuptiarum diem duos menses praeterisse statuemus: anni si intervallum esset, non plus solverentur quam senae in singulos annos centesimae. — Qui ab insula Syro titulus est allatus ²⁾:

Ἑγησοῦς τῆς Κλεομβρότου θυγατρὸς προῖξ τὸ χωρίον:
non ad fiduciam eum necesse referri, sed in dotem ipsa domus fortasse data fuit. — Fundos in dotem oppigneratos in Amorgino titulo agnoscimus ³⁾:

[Ὅρος οἰκιῶν καὶ κήπων τῶν πρὸς ταῖς οἰκίαις τῶν ἀποτετιμημένων Νικησαρέτη εἰς τὴν προῖκα, καθιερωμένων καὶ ἀνακειμένων τῇ Οὐρανίᾳ Ἀφροδίτῃ τῇ ἐν Ἀσπιδι ὑπὸ Νικησαρέτης τῆς γυναικὸς τῆς Ναυκράτους καὶ κατὰ τὰς διαθήκας τὰς κειμένας ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀφροδίτης καὶ παρ' Εὐνομίδῃ τῷ ἄρχοντι καὶ παρὰ τῷ θεομοθέτῃ Κτησιφῶντι.

Aedificia illa post mariti mortem ad uxorem pervenisse videntur ⁴⁾. In altero titulo ⁵⁾ Nicerati uxorem putamus Hegecratam: huic fundi qui nunc veneunt in dotem sunt oppignerati, kyrios autem is dicitur qui dote collata iam de iure suo cedit. Ab hac sententia minime tertius titulus abhorret ⁶⁾: quo loco utut singulae res sese habent, Xenocles pro erano ab Aristagora collecto fideiussor fiduciam est daturus, et cum fundi iam uxori sint in

¹⁾ vide supra p 36.

²⁾ CI II, 2347 1.

³⁾ Ross, Inscr II, 126 = Dittenberger Syll 437. cfr Dittenberger in *Hermæ* vol XVI, 200.

⁴⁾ vide infra p 53.

⁵⁾ Dittenberger, Syll 438; cfr Dareste, *Nouv rev hist de droit* VIII, 391 et supra p 9 et infra p. 51.

⁶⁾ Ἀρχαιολ ἐφημ 1862; vide supra p 9.

dotem oppignerati, et uxor et kyrios ille de iure suo cedunt. — Ephesi nonnunquam divortio facto dotem ex lege non restitui docemur tituli ¹⁾ versu 59: ἡ γήμαντες καὶ διαλυθέντες μὴ ἀποδεδώκασιν τὰς φερνὰς οὐσας ἀποδότους κατὰ τὸν νόμον. Sicut dos adulterae non restituitur, cfr Ach Tat VIII, 8: δεύτερος δὲ ἔστι μοι πρὸς Μελίττην μοιχείας ἄγων κτλ. Ἄν τοίνυν τοῦναντίον (i. e. si condemnetur), τὴν μὲν κατὰ τὸν νόμον ἀφείσθαι τῆς προικὸς φημί δεῖν ἐμοί, τὸν δὲ ὑποσχεῖν τὴν ὀφειλομένην τοῖς μοιχοῖς τιμωρίαν. — In testamento Aristotelico ²⁾ legitur scriptum ut Herpyllidi quoque, quacum vixerat philosophus, tutores prospicerent et Nicanor: ac si nuptura iterum esset, dos daretur talentum argenti ex hereditate cum tribus ancillis et pueris duobus: praeterea si Chalcide vellet habitare, cum horto aedificium, sin autem Stagirae, domus patria instructa omni suppellectili. Sed istam cum Aristoteles duceret dotatam fuisse minime constat, quae concubina potius videtur³⁾: patriam illam domum a patre suo Aristoteles accepit. Accedit quod ne hoc quidem habemus exploratum, ad cuius rei publicae ius testamentum referendum sit: nam et Stagirae patriae coloniae Chalcidensis civem Aristotelem fuisse notum et ipsius Chalcidis, Athenarum non ita. — In Aegypto cum ante tempora Macedonum liberior esset mulierem condicio civilis universa, ab altero inde saeculo ius dotium ita immutatur, ut a marito dos administretur, etsi propria uxoris manet. In tabellis dotalibus illius temporis ⁴⁾ scriptum invenimus ut maritus si officia sua non praestaret dotis summam dimidiamque redderet: non tamen uxor dicitur ab eo discessura. Anno pC LXVIII. procurator Romanus renovata lege Augustea edixit ut dos mulierum Aegyptiarum a maritorum creditoribus tuta esset ⁵⁾.

Matrimonio inito retinetne mulier rem suam familiarem? potestne sibi ipsi aliquid acquirere? Primitus communio bonorum

¹⁾ Dittenberger, Syll 344. — ²⁾ Diog Laert V, 11.

³⁾ Alia est sententia Brunsii: Die Test d griech Philos, Zeitsch d Savigny-Stift Rom Abt I, 1 sqq. cfr Schulin, Das griech Test vergl mit d röm p 27 et infra p 61.

⁴⁾ Notices et extraits XVIII, 2 N 13: ἐὰν δὲ μὴ ποιῇ καθεύει γέγραπται, ἀποτίνειν αὐτὸν τὴν φερνὴν παραχρῆμα σὺν τῇ ἡμολίᾳ.

⁵⁾ Dareste, Journ des sav 1883, p 170.

ubique fuisse videtur ut ad maritum omnia pertinerent: ac paulatim cum liberior evasisset condicio mulierum, etiam in matrimonio uxor sua habere coepit¹⁾, cum ab Aristotele Plutarcho Stobaeo omnium bonorum communio diligentissime commendetur²⁾. Missas facio epicleros Atticas, si quidem filiis non adultis utrum ipsae an mariti bona possederint nihil constat: quamquam per se illud veri est similis. Thespiis circa annum aC ducentessimum Nicareta in matrimonio magnam ipsa pecuniam habet³⁾. Idem inscriptionibus manumissionum Orchomeniis docemur velut:

Κλιῶ Δαφήνω κῆ Τιμῶ Μενεστράτῳ ἀντίθεντι κτλ· παρεῖς τῇ Κλιῶι φίλῳ Καλονκλίδας Καλλιγίτονος, Μεν· · · · τῷ δῖνος, Καλλιγίτων Καλονκλίδας κῆ τῇ Τιμῶι ὁ ἀνὴρ Καλονκλίδας Καλλιγίτονος⁴⁾.
ac titulus Chaeroneae repertus exhibet:

Τηλεμαχίς Εὐβούλου παρόντος αὐτῇ τοῦ ἀνδρὸς Μῶλων τοῦ Ἰππίνου ἀνατίθῃσι⁵⁾,
cum in alio legamus⁶⁾:

Μῶλων Ἰππίνου καὶ Τηλεμαχίς Εὐβούλου ἀνατιθέασιν.

Idem differentiae intercedit inter Delphicos duos:

ἀπέδοτο Λίριον συνευδοκέοντος καὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Θευγένεος⁷⁾,
ἀπέδοτο Θευγένης καὶ Λείριον⁸⁾.

Horum posteriorum facile verbis ipsis res se ita habere videntur, ut in N 31 uxoris proprium mancipium sit, in N 277 autem coniugibus commune, cum verba fiant haec: κορίδια δύο ἃ ἐξεθρέψαντο αὐτοί, et: παραμεινάντων δὲ Σωσῶ καὶ Διονυσία παρὰ Θευγένῃ καὶ Λίριον ἃς κα ζῶνonti Θευγένης καὶ Λίριον, et: κύριος ἔστω Θευγένης καὶ Λίριον κολάζοντες. Discrepantia qua ratione explicabitur? Contenderit quispiam in titulis illis omnibus — quos non ex uno oppido habemus allatos — re vera servum solius mariti esse

¹⁾ Sicut apud Romanos uxores manu mariti paulatim liberabantur: cfr Zachariae von Lingenthal, *Gesch d griech-röm Rechts* p 35.

²⁾ Aristot, *Oecon* VII, 13. Plut, *Coniug praec* p 140d. Stob *Serm* LXXIV, 43 & 44.

³⁾ vide supra p 18 sqq.

⁴⁾ Larfeld, *Syll* p 32.

⁵⁾ *Ἀθήναιον* IX, 357.

⁶⁾ *CI* I, 1608 f.

⁷⁾ *W & F* 31. — ⁸⁾ *ib* 277.

sicut interdum a tota familia facta consecratio dicatur, cum nemo sumptus nisi pater familias toleret. Spartanus quidem titulus exstat:

Ἀριστοκλῆς μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων Τύχη Ἐπηκόφ τὸν βωμὸν ἀνέθηκεν¹⁾,

quocum facile comparantur Orchomenii duo manumissionum²⁾:

ἀνατιθέασιν Ἱεροκλῆς Πυθίνου, Ἀνθιππίνα Καφισοδώρου καὶ Σώκλεια Ἱεροκλέους,
ἀντίθεντιος Δαμοκλίδας καὶ Ἱππαρέτα καὶ Δαμοκλίδας
καὶ Φιλοκλείς καὶ Τιμοκράτης

Ut in his immerito familia dicatur tota — neque enim filiae virgini superstite parentum utroque ullo pacto propria potest res familiaris esse — tamen verbis titulorum Chaeronensis³⁾:

Κράτων Ἀμινίου καὶ Εὐγίτα Νικαρέτου συνευαρεστούντων καὶ τῶν υἱῶν ἀνατιθέασιν,

et Delphici⁴⁾:

Σαραπειῶν τοῦ Ἑμμενίδα καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ συνευδοκέοντος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῶν Τιμοθέωνος,

non eandem semper esse rem cognoscimus. Accedit quod in alio Chaeronensi titulo a servo mariti diligenter is distinguitur qui coniugum amborum sit⁵⁾:

Θέων Διονυσίου καὶ Ἀθηναῖς Φάωνος κατοικοῦντες ἐγ Χαιρωνείας ἀνέθηκαν τὴν ἰδίαν θρεπτήν Διονυσίαν ἱερὰν τῇ Μητρὶ τῶν θεῶν παραμείναςαν ἑαυτοῖς ἕως ἂν ζῶσιν ἀνεκλήτως. Καὶ Θέων Διονυσίου ἀνατίθῃσι τὸν ἴδιον δοῦλον Κέρδωνα ὡσαύτως παραμείναντα ἑαυτῷ τε καὶ Ἀθηναίδι ἕως ζῶσι ἀνεκλήτως, τὴν ἀνάθεσιν ποιούμενοι διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον:

¹⁾ Le Bas & Waddington, Még et Pélopie 163.

²⁾ Bull de corr hell 1884, p 72 et 74.

³⁾ CI I, 1608^h.

⁴⁾ Rangabé, Antiqu hellén II, 904.

⁵⁾ Bull de corr hell 1884, 66. Quod in altera parte tituli apud duos aliquamdiu remanere servo imperatur, nullius momenti est velut CI 1608^b mancipia ab uxore Boeotica manu missa apud aviam eius manere iubentur: cfr de Delphicis huius modi moribus Foucart, Mém sur l'affranch p 23 sqq.

nec minus in tabulis libertorum Pheraeis quae temporis Augustei sunt ¹⁾):

Κλήτα ἀπὸ Ἀρχελαίου τοῦ Ἱπποκράτους καὶ Ἡγησάνδρας τᾶς Ἱππομάχου, Εὐπολὶς ἀπὸ Κρατίνου τοῦ Πολέμωνος, Καλλιστὴ ἀπὸ Κρατίνου τοῦ Πολέμωνος καὶ Δικαιοπόλεως τῆς Ἀρίστωνος.

Nescio an alteram partem pretii, ubicunque duo coniuges dicuntur heri, solverit maritus, uxor alteram. Verum etiam aliter intellegere licet verba: ὁ δεῖνα καὶ ἡ δεῖνα ἀνατιθέασι sive ἀπέδοντο. Servi enim saepe in dotem dabantur, velut iam Penelopam Dolioli sequitur ²⁾). Hoc si cogitemus, iure videbitur uxor quoque nominari. Idem censeremus de titulorum Delphicorum verbis ὁ δεῖνα συνευδοκούσης τῆς γυναικός, nisi alii saepe dicerentur praeter uxorem συνευδοκοῦντες. At sine dubio mancipium uxoris agnoscendum in vetustissimo illo titulo qui Eleus videtur Olympiae reperto ³⁾):

Ἐκαλίδας ἀφῆκε ἐλευθάρως τὸν ἀπὸ Σφίγγας γόνον ἱαρώς τῷ Διὸς τῷ Ὀλυμπίῳ καὶ Πιτθῷ συνέφα Ἀγέλα θυγάτηρ.

De uxore non de filia agitur. Porro proprius uxoris servus est in miro quodam titulo Delphico ⁴⁾):

Θεῦδοτος Τιμάρχου καὶ Ἀρίστα Ἀρτεμιδώρου συνευδοκέοντος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Θεοδότου,

ubi omissa vocula καί, quae solet inveniri post συνευδοκέοντος, maritus nihil esse nisi συνευδοκῶν significatur. Haud aliter intellego Chaeronensem:

Τελλέας Εὐνόμου καὶ Παραμόνα Κηφισοδώρου καὶ Κηφισόδωρος Τελλέου κτλ. παρῆν Παραμόνα ὁ ἀνὴρ καὶ Κηφισοδώρῳ ὁ πατήρ Τελλέας Εὐνόμου ⁵⁾).

Et ad filium hic servus pertinet et ad uxorem: verbo παρῆν docemur cur antea maritus nominatus sit: epicleros statuenda ad cuius filium superstitis patrimonium avi perveniat. Iam vero de

¹⁾ Ussing, Inscr Gr ined p 10 sqq.

²⁾ Hom Od IV, 735. cfr Eur, Iph Aul 46:

οἷ γάρ μ' ἀλόχῃ τότε Τυνδάρεως πέμπει φερνήν,
et Myconias tabulas dotales.

³⁾ Roehl, IGA 552; cfr Kirchhoff, Archaeol Zeit 1879.

⁴⁾ Curtius, Anecd Delph 17.

⁵⁾ Bull de corr hell 1884 p 55.

vocabuli παρεῖναι quod in titulis manumissionum Boeoticis legi solet significatione disseramus. Iam supra ¹⁾ ad auctoritatem tutoris id spectare negavimus, neque magis ad praesidium liberti potest referri, cum apud Orchomenios quidem si παρόντες quidam sunt defendere illum sit aliorum ²⁾. Ne pro testibus quidem habere παρόντας licet, nam in titulo Lebadensi legitur ³⁾:

Φιλλῶ Νιομινίῳ παρίοντος αὐτῇ κῆ τῷ οὐῖῳ Νιομινίῳ Ἀρίστωνος
κτλ· Εἰστορες οἱ δεῖνα.

Collatis autem tribus hisce titulis:

Θέων Σωμήλου Λεβαδεὺς παρόντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ Σάμωνος ⁴⁾,
Ἀριστοκλῆς καὶ Νικόστρατος Καλλικράτιος κτλ παρίοντος Ἀριστο-
κλεῖ τῷ οὐῖῳ Καλλικράτιος καὶ συνευδοκίοντος ⁵⁾,
Ξενοφάντος κτλ συνευδοκίωντων κῆ τῶν οὐῖων Πασίωνος
Ξενοφάντω ⁶⁾:

iiidem videntur esse παρόντες ac συνευδοκοῦντες inscriptionum Delphicarum ⁷⁾, qui et ad gravitatem manumissionis augendam adsumunt et propterea quod in familia servi referuntur: ac semper ii παρόντες propinqui manumissoris sunt etiam si φῶλοι appellantur velut ⁸⁾:

Καλλίς Τιμιάδω παρίοντος αὐτῇ φῶλων Κάλλωνος Τιμιάδω,
Δαμαγείτῳ Καφισοδώρῳ.

Inter singulos homines tituli Chaeronensis:

Λαμπρὶς Μολύνθου παρόντων αὐτῇ τῶν φῶλων Εὐάνδρου τοῦ
Τιμογίττονος, Ἀναξιδάμου τοῦ Καλλικράτους, Ἀριστοκλέους τοῦ
Τιμογίττονος ⁹⁾,

alio quem cum singularis sit mutilatum vehementer doleo ¹⁰⁾:

Ἀριστῷ Καλλικράτους παρόντος αὐτῇ τοῦ ἀνδρὸς Εὐάνδρου τοῦ
Τιμογίττονος, Καλλικράτης καὶ Σιμίας καὶ Κηφισόδωρος οἱ Σιμίλου

¹⁾ vide p 23 sq.

²⁾ Larfeld, Syll N 30/31: ἡ δὲ καὶ τις καταδουλώθειτῃ εἰ ἐφάπτεται. κοῦριος ἔστω ὁ ἱερεὺς κῆ τὸ πολέμαρχυ σουλῶντες κῆ δαμιῶντες κῆ τῶν ἄλλων ὁ βελόμενος κῆ τὸ σούνεδρῳ δαμιῶνθῳ τὸν ἀδικίοντα.

³⁾ ib 72a. — ⁴⁾ Preller, Ber d Sächs Ges d Wiss phil-hist 1854.

⁵⁾ Larfeld, Syll p 51.

⁶⁾ Larfeld, Syll 53d A.

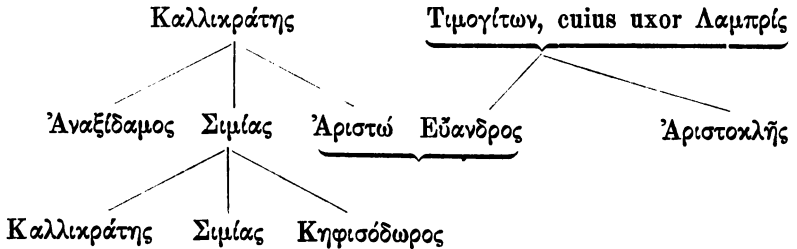
⁷⁾ vide infra p 58.

⁸⁾ Bull de corr hell 1884, 55.

⁹⁾ Ἀθήναιον IX, 356. — ¹⁰⁾ ib 359.

παρόντος αὐτοῖς τοῦ πατρὸς Σιμίλου, ἐγγραφον ἀποτίθεντα
 τοὺς ἄρχοντας διὰ τοῦ συνεδρίου εὐαρεστοῦντες, τὴν ἀνιέρωσιν
 πεπότηται Φιλόξενος Φιλοξένου, μενιος Πτολεμαίου ἐν τῷ
 Εὐβούλου ἄρχοντος:

has rationes intercedere probatur:

Complures etsi saepenumero παρόντες reperiuntur in una et eadem manumissione, praeter maritum tamen nemo alius: id quod maxime cernitur in hac inscriptione:

Κλιῷ Δαφήνῳ κῆ Τιμῷ Μενεστράτῳ κτλ· παρεῖαν τῇ Κλιῷ φιλυ
 Καλοκλίδας Καλλιγίτονος, Μεν τῷ δίνος, Καλλιγίτων
 Καλοκλίδας, κῆ τῇ Τιμῷ ὁ ἀνὴρ Καλοκλίδας Καλλιγίτονος¹⁾.

Opus esse quodammodo videtur ipso marito, cuius usus omnium rerum et fructus in matrimonio sit. Unus exstat titulus in quo uxori alius est παρὼν atque maritus²⁾:

Παρθένα ἱερὰ τοῦ Σεράπιδος, παρόντος αὐτῇ τοῦ ἱεράρχου κτλ
 παραμείνασαν αὐτῇ καὶ τῷ ἀνδρὶ Φίλωνι Δαυλιεῖ.

Sed de ἱερᾷ hoc loco agitur i. e. de liberta, et omnibus libertis sacerdos maximus dei loco adest patroni³⁾: per errorem omittitur maritus qui item adest, nisi forte earum libertarum fortunae ad deum solum pertinent. — Ut in Delphicis titulis eadem ratione verba ἢ δεῖνα συνευδοκέοντος καὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτᾶς⁴⁾ explicemus adducimur eo quod uxori semel tantummodo non est συνευδοκῶν

¹⁾ Larfeld, Syll p 32.

²⁾ Ἀθήναιον IX, 360.

³⁾ cfr Foucart, Bull de corr hell 1884, p 403.

⁴⁾ CI I, 1700. Curtius, Anecd Delph 17 et 23. W & F 31; 32; 92; 236; 447.

maritus, quamquam hic et auctoris secundi munere et testis fungitur ¹⁾:

Δικαιογώρα Διοδώρου συνευδοκέοντος καὶ τοῦ υἱοῦ Διοδώρου κτλ·
βεβαιωτὴρ κατὰ τὸν νόμον τᾶς πόλιος Ἄρχων Καλλία. μάρτυρες
οἱ ἑρεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος Ἄρχων Καλλία κτλ.

Attamen compluries ²⁾ praeter maritum liberi dicuntur, quare idem aliter alibi verbum intellegere necesse esset. Haec etsi ita sunt, consensum mariti bona administrantis legibus Delphiorum requiri veri simile: in manumissione ipsa tutoris non requiritur auctoritas. — Theraea Epicteta quod sua dicit αὐτόκτητα χωρὶα haud scio an vidua acquisiverit. — In titulo Rhodio cum iubeantur etiam πολιτίδες pecuniam conferre — ac femina nominatur in parte b — saepe vir et pro se ipso et pro aliis dare dicitur velut pro uxore liberisque aut pro uxore sola: summa semper una scripta ita ut de singulis nihil constet, sicuti legimus:

- a. Διοκλῆς Λευδάμαντος καὶ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ξενοτίμου ΙΨXX, Θεῦδοτος Ἀρχιδάμου ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων καὶ τᾶς γυναικὸς XXX, Παχράσης παιδίον Ἀριστίππου καὶ ὑπὲρ τοῦ πάππου Ἀλκιδάμου · · ·, Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίου καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρός·
- b. Δίων Διοκλεῦς καὶ ὑπὲρ τᾶς γυναικὸς, Διογένης Διομέδοντος καὶ ὑπὲρ τᾶς θυγατρὸς · · ·, παιδιά Ξενοδίκου X·
- c. Νικάνωρ Εὐτηρίδα καὶ ὑπὲρ τῶν υἱῶν καὶ τᾶς γυναικὸς ἀντὶ τοῦ οἴνου ΧΗΗΗΗ, Βίτταρος Βιττάρου καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ Καλλισθένεως·
- d. Ἀλθαίμει[νης]]σθένεως καὶ ὑπὲρ τῶν υἱῶν σιτηρέσιον ἐτῶν δύο ΗΗΗ|—

Simillimae tabellae sunt Calymnaeae et Cnidiae:

οἱ δὲ συντάξιν προαιρούμενοι τὸν θίασον ἐπαγγελλαντο καθὼς ἔδωκαν, Νεάρχος Ἡρακλείτου ὑπὲρ Νεάρχου τοῦ Ἀναξικλεῦς κτλ·
Διοκλῆς Φρύξ καὶ ὑπὲρ τῶν παιδίων κτλ· Θόας Μύνδιος καὶ ὑπὲρ τῶν υἱῶν κτλ· Εὐήμερος καὶ ὑπὲρ τᾶς γυναικὸς.

Nec Smyrnaeae non sunt tabulae hominum, qui in opera publica argentum contulere, ubi ad nomina saepe additur: καὶ ὑπὲρ τῆς

¹⁾ W & F 434. cfr Le' Bas & Waddington N 952: Δικαιογώρα Διοδώρου συνευδοκέοντος τοῦ ἰδίου ἀνδρός Ἄρχωνος.

²⁾ W & F 33; 267; 426; 430; 437.

γυναικός, nonnunquam καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρός etc.¹⁾). Communio-
nemne coniugibus illis esse bonorum putabimus? Ergo si quis
loco propinquorum, qui adulti iam et suae potestatis sunt, pe-
cuniam dat, aliena fungi vice statuendus erit, etiam qui pro avo
puer dat²⁾). At est in tituli Rhodii parte a:

Ἐκαταὶος Ζωτῆλου καὶ ὑπὲρ τῶν παιδίων καὶ τᾶς γυναικός Χ,
et cum utroque parentum superstite fortunas ipse habere puer
nequeat, ut illud ὑπὲρ τοῦ δεινός aliter alibi intellegamus unum
relinquitur, partim de eo qui vice aliena fungatur, partim — si
dicuntur uxor liberique — de eo qui ex communi re familiari
aliquid conferat. Certi igitur nihil scimus, num apud Rhodios
et Calymnaeos et Cnidios et Smyrnaeos sua bona in matrimonio
uxor retinuerit. — De titulo consecrationis Mylasio supra iam
verba fecimus in p 22. Nihil vero efficitur ex titulis manu-
missionum Dionysopoli in oppido Phrygiae repertis, qui aetatis
Romanae sunt³⁾: nec plus ex inscriptione Bospori Cimmerici⁴⁾

Βασιλεύοντος βασιλέως [Σαυ-
ρομάτου Φιλοκαίσαρος καὶ Φιλο-
ρωμαίου Εὐσεβοῦς, ἔτους μηνός
Δαισιίου. εωτησμάς? καὶ Παρθε-
νουχρηστοῦς Κοσσοῦ Μενάνδρου
καὶ γυνή Χηματαέρια? ἀνέθηκαν
Θάλλουσαν θρεπτὴν ἡμῶν ναιο(?)υρι-
σαν ἐπὶ παραμονῇ, μετὰ δὲ τήν [ζ]ω-
ή]ν ἡμῶν ἡμῶν εἶναι αὐτὴν ἐλευθέ-
ρα]ν ὑπὸ Δία, Γῆν, Ἥλιον, ἀνεπάφη[ν κα]ί
ἀ]νεπηρεάστην ἀπὸ τ' ἐμοῦ καὶ παντός
κληρονόμου τρέπεσθαι [δ' αὐτ]ήν

.....
in qua extrema de singulari forma ἐμοῦ idem iudicandum est ac
de ceteris vocibus barbaris.

¹⁾ Newton, Greek inser II, 343. ib 298. Newton, History of disco-
veries at Halicarn etc p 756. CI II, 3140 sqq.

²⁾ Puerum solum reperimus in particula ε: παιδίον Αἰσχροῦ.

³⁾ Journ of hellen stud IV, 380.

⁴⁾ Newton, Greek inser II, 180.

In papyro Aegyptio vetustiore mutuum sumunt frumentum coniuges duo, qui bonorum communione uti videntur ¹⁾. Et alio loco legimus: μέχρι δὲ τούτου συνεῖναι αὐτοῖς ὡς ἀνὴρ καὶ γυνή, κυριευούσης κοινῇ τῶν ὑπαρχόντων ²⁾. Quamquam in illis litteris anni pC CCCLIV. uxoris solius servus est.

B. De iure quod ad parentes liberosque spectat.

1. Quam filiae vendendae potestatem pater habeat.

Antiquissimis temporibus tanta erat et apud Romanos et apud Graecos patria potestas, ut etiam sub corona liberos vendere patri familias liceret. Apud Plutarchum quidem ³⁾ legimus: πολλοὶ δὲ καὶ παῖδας ἰδίους ἡναγκάζοντο πωλεῖν· οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐκώλυε. Ac Thebis pater inops magistratum intercessionem usus liberos vendere poterat ⁴⁾. At hoc Solonis legibus vetantur Athenienses, nisi filiam quis in stupro vel sororem deprehenderit ⁵⁾. Frater scilicet non habet nisi patris loco mortui eam potestatem. Videntur autem quondam filias sororesque Athenienses vel universi Graeci vendere soliti, cum mares vendere iam non licebat.

2. De liberis quorum parentes haud sint eiusdem ordinis.

Liberi, quos quis genuit e muliere non eiusdem ordinis, patremne an matrem sequuntur an in deteriore semper sicut apud Germanos partem abeunt? Omnino matrimonia inter eos

¹⁾ Leemans, Pap Lugdun I, 411: „tradidit mihi commentarium contra Chenephnidem Eriei filium et huius uxorem Marmotidem Pasitis filiam de eo quod debentes ipsi secundum contractum etc non reddant has.“

²⁾ Notices et extraits XVIII, 2 N 13: cfr Dareste I I. — ³⁾ Plut, Sol 13.

⁴⁾ Ael, VH II, 7: ἀλλ' ἐὰν ἡ πένης ἐς τὰ ἑκατὰ ὁ τοῦ παιδὸς πατήρ, εἴτε ἄρρεν τοῦτο εἴτε θῆλυ ἐστίν, ἐπὶ τὰς ἀρχὰς κομίζεσθαι ἐξ ὧδίνων τῶν μητρῶν σὺν τοῖς σπαργάνοις αὐτό· αἱ δὲ παραλαβοῦσαι ἀποδίδονται τὸ βρέφος τῇ τιμῇ ἐλαχίστην δόντι. ῥήτρα τε πρὸς αὐτὸν καὶ ὁμολογία ᾗται ἡ μὴν τρέφειν τὸ βρέφος καὶ αὐξηθὲν ἔχειν δοῦλον ἢ δοῦλην, θρεπτήρια αὐτοῦ τὴν ὑπηρεσίαν λαμβάνοντα.

⁵⁾ Plut Sol 23: θυγατέρας πωλεῖν καὶ ἀδελφάς, ἂν λάβῃ τις παρθένον ἀνδρὶ συγγενημένην.

homines iusta fieri per leges nequeunt, quamquam primitus Atheniensium optimus quisque peregrinam duxisse videtur ¹⁾). De nothis ex parente peregrino natis hanc apud Plutarchum legem a Pericle latam legimus (Pericl 37): *μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεγονότας*. Idem Spartaē videtur fuisse. Ac ne in Rhodo quidem cives ex matre peregrina gignebantur: tabulae exstant nominum imperii Macedonici temporibus confectae ²⁾, ubi haec sunt:

Ἐπικράτης Φαν· · · · ·, Καλλίων Θευφάντου, Διότιμος Διδύμου, Εὐξενος Κλήνου ματρός δὲ ξένας, Καλλικράτης Ἀ· · · · · εὗς ματρός δὲ ξένας, Δαμάτριος Ἀ· · · · · εὗς ματρός δὲ ξένας.

Eos homines *ματροξένους* appellabant ³⁾. Condicione tamen nescio an meliore quam filii peregrinorum e feminis civibus suscepti fuerint. Contra apud Lycios matrem semper filii sequebantur Herodoto teste ⁴⁾. Chalcedone propter Plutarchi locum ⁵⁾ Bachofeno item matrem liberi immerito videntur sequi: nam inopia illo tempore civium ex calamitate belli summa erat. Inter servos et ingenuos nimirum nullo pacto matrimonia fiunt sicut et apud Romanos et apud Germanos. Nothi erant eius generis Athenis permulti Dionis Chrysostomi temporibus, qui ita dicit ⁶⁾: *καὶ οὐδεὶς δοῦλός ἐστιν ἀλλὰ μόνον οὐκ Ἀθηναῖος τῶν οὕτω γεννηθέντων*. In Delphico titulo legimus ⁷⁾: *ἀπέδοτο Μενεκράτεια κτλ. ἐφ' ᾧτε*

¹⁾ Her VI, 130: ac Miltiadis uxor Thracia fuit Hegesipyla. Contra Dem LIX, 17: *ἐάν δὲ ξένος ἀστὴ συνοικῇ τέχνη ἢ μηχανὴ ἡτινιοῦν, γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος οἷς ἔξεστιν. ἐάν δὲ ἄλφ, πεπράσθω καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ τὸ τρίτον μέρος ἔστω τοῦ ἐλόντος. ἔστω δὲ καὶ ἐάν ἡ ξένη τῷ ἀστί συνοικῇ κατὰ ταῦτά, καὶ ὁ συνοικῶν τῇ ξένῃ ἀλούσης ὀφειλέτω χιλίας δραχμᾶς. vide Gilbert p 178; Jannet 105.*

²⁾ Ross, *Archaeol Aufs* II, 607.

³⁾ Schol Eur Alc 1001; Hesych III p 76 ed Schm; Poll III, 21.

⁴⁾ I, 173: *καὶ ἦν μὲν γε γυνὴ ἀστὴ δούλῃ συνοικήσῃ, γενναῖα τὰ τέκνα γενόμενα· ἦν δὲ ἀνὴρ ἀστός, καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν, γυναῖκα ξείνην ἢ παλλακὴν ἔχῃ, ἅτιμα τὰ τέκνα γίνονται.*

⁵⁾ Qu Gr 49: *πολλῆς δὲ τὴν πόλιν ἐρημίας κατεχούσης αἱ μὲν πλεῖστοι γυναῖκες ὑπ' ἀνάγκης ἀπελευθέρους καὶ μετοίκους συνήκησαν, αἱ δ' ἀνανδρίαν ἀντὶ τοιούτων ἐλόμεναι γάμων κτλ.*

⁶⁾ XV, 1 p 259 ed Dind.

⁷⁾ W & F 270; cfr Foucart, *Mém* p 27.

ἐλευθέρᾳ εἶμεν καὶ θυγάτηρ Σωσίχας καὶ Ἑρμογένης τοῦ Διοσκουρίδα.
 Hermogenes, quem propter patris nomen additum existimabimus
 aut ingenuum aut libertino natum, maritus Sosichae est libertae
 iam tum, opinor, cum haec παραμονῆς officium, i. e. permanendi
 liberam in heri domo, praestabat. De condicione liberorum per
 illud tempus procreandorum in tabulis manumissionis diligenter
 agebatur ¹⁾: atque ita serva facta Callicratea iam manumittitur.
 Multis ante saeculis Telesicles sacerdos Parius ex serva sua
 genuit Archilochum ποιῆτα qui ingenuus quamvis nothus fuit.
 Aliter res se apud Thessalos habet, ut in tabulis Haliis legimus:

Ἰσιᾶς Μνασιαρέτου ἀπελευθερωθεῖσα ὑπὸ Μνασιαρέτου τοῦ Ἀγροῖτα
 καὶ Καλλιβούλας τᾶς Εὐρυδάμου καὶ Νικοβούλας τᾶς Μνασια-
 ρέτου ²⁾,

et in Larisaeis ³⁾:

Κοσμία Φερεκράτους ἀπὸ Φερεκράτους τοῦ Ἰσίωνος καὶ τῆς δεῖνος
 τῆς Πορτίνου Παρίου,
 Κραταίς Εὐανθίππου ἀπὸ Εὐανθίππου τοῦ Εὐανθίππου καὶ Κλεοτίμας
 τῆς Ἀλκιμάχου,
 Ἀμμία Πολυάρου ἀπὸ Πολυάρου τοῦ Πολυάρου καὶ Σίμας τῆς
 Διοσκουρίδου καὶ Γοργίππου τοῦ Πολυάρου.

Isti servi sui patris sunt, cum heri omnino servae proles
 habeatur. Mirus vero titulus est Arcadicus post Hadriani tempora
 exaratus:

Ἐπὶ ἱερέως τοῦ Ποσειδῶνος Κορηλίου Ἐπιτυχανίωνος, Εὐδοῖα
 Συμμάχου Μαντινικῆ Ἑλπίδα τὴν ἰδίαν θυγατέρα καὶ δούλην
 ἡλευθέρωσεν ἐλευθέραν τε εἶναι αὐτεξούσιον ἐπέτρεφεν μηδενὶ
 μηδὲν προσήκουσαν κατὰ μηδὲνα τρόπον ⁴⁾.

Servus sine dubio pater est et is quidem, opinor, Euodiae:
 ingenua debebat filia nasci. In legibus Platonis haec sunt
 (XI, 10 extr): Si qua serva rem habuerit cum servo libertove,
 ut ad herum servae liberi pertineant; sin cum servo stuprum
 fecerit ingenua, ut ad herum servi; sin autem cum suo ipsius

¹⁾ Foucart: Daremberg & Saglio, Dict p 303.

²⁾ Bezzenberger, Beitr VI, 308.

³⁾ Mitteil archäol Inst 1882, p 226.

⁴⁾ Le Bas & Waddington, Még et Pelop 352k.

mancipio homo consuetudinem habuerit, ut in exsilium et pater et mater et liberi mittantur.

3. De adoptionibus.

Mulieri non licet Atheniensi filium sive filiam sterili adoptare: id quod ex Isaei oratione septima (§ 25) consequitur: μητρός οὐδεὶς ἐστὶν ἐκποιήτος, ἀλλ' ὁμοίως ὑπάρχει τὴν αὐτὴν εἶναι μητέρα, καὶ ἐν τῷ πατρὶ μὲν τις οἴκῳ καὶ ἐκποιήθῃ. Eandem in ceteris civitatibus legem esse consentaneum.

Contra viro liberis carenti filiam arrogare licet, quae hereditaria exsistat: θυγατροποιία dicitur sicut ὑοθεσία. Exemplum haec Atheniensia sunt: τελευτᾷ δ' ἡ θυγάτηρ ἦν ἐποιήσατο Ἀγνίας (Isae XI, 9), et: ἀποθνήσκων ἐποιήσατο τῶν θυγατέρων αὐτοῦ μίαν (ib 41). Haud aliter in titulo Teio legimus ¹⁾:

... ἀπὶ Λεωφάντου, φύσει δὲ Ἡρόστράτου, χρηστὴ χαῖρε.

Etiam in Doricis civitatibus velut Halicarnassi haec adoptio nobis occurrit ²⁾:

Σαραπίας Ἀπολλωνίου, κατὰ θυγατροποιαν δὲ Μενάνδρου τοῦ Διονυσωδώρου, καθ' ὑοθεσίαν δὲ Δράκοντος, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῆς κτλ. et Coi cum ad sacra quaedam gentilicia arrogati admittantur, verba usurpantur κατὰ θυγατροποιαν ³⁾.

C. De cura minorum gerenda.

Legitimus impuberi tutor est, qui pro illo ipse agat omnibus in rebus. Quare tutelam nemini administrare licet, nisi civis est et sui iuris. Metoecis quidem Atheniensium hanc negat fuisse potestatem Dareste ⁴⁾, quippe quibus ipsis opus esset in iudicio patronus. Mulierem vero tutelam gerere Athenis potuisse nemo adhuc contendit. Quamquam apud alios populos cum in tutela

¹⁾ Le Bas, *Asie* min 115.

²⁾ ib 507.

³⁾ Rayet, *Annuaire pour l'encourag* 1875 IX, N 10.

⁴⁾ *Journ des sav* 1874, p 620.

habeantur feminae, sine ulla dubitatione viduae curam gerere minorum liberorum licet: Paulus Laband quidem dicit ¹⁾ apud Germanos plerumque viduam habere illam potestatem, nisi forte in iudicio pro liberis agendum sit. Quae consistit cura in re familiari administranda. Hanc autem administrationem Athenis quoque penes matrem invenimus: νέους πλουσίους ὀρφανούς, ὧν οἱ μὲν πατέρες τετελευτήκεσαν, αἱ δὲ μητέρες διψήκουν τὴν οὐσίαν (Aesch c Tim § 170 sq). Nec hinc abhorret Erythraeus titulus ²⁾, ubi legitur:

αἰδε ἱερητεῖται ἐπεπράθησαν ἐπὶ ἱεροποιῷ Ἑρακλεώτου μηνῆς
 Ληναϊῶνος Διοσκόρων Ἀσύνους Εὐθύνου καὶ ἐπίτροπος Νοσσῶ
 Σίμου καὶ κύριος Νοσσῶς Θεόφρων Δημητρίου.

etiam disertis verbis Dittenberger hoc differre adnotat ab Atheniensium legibus. Item fortasse titulus est explicandus Amorginus ³⁾:

ἀπέδοτο Νικήρατος καὶ Ἑγεκράτη καὶ ὁ κύριος Τελένικος,
 ubi Niceratus videtur solus fundos possidere. Nec vero hoc opponet quisquam tot negotia et diversa non posse confici ab homine minore: tutoris enim est administrare, quamquam semper eum dici in commemorandis pristinis negotiis nihil opus est.

Ceterum iis quae attulimus Schmidtii sententia refutatur, qui ⁴⁾ in iure Romano muliebrem tutelam propterea imperatore Valentiniano II. aut ante hunc interiisse dicit, quod huius edicto fiat potestas feminis tutelam liberorum gerendi: nec enim hoc cum illo una institutum exstare potuisse. — Quodsi in papyro Aegyptiaco, qui initio VII. saeculi scriptus nunc asservatur Berolini, in conducendo mercenario adulescentulo mater eius tutelam gerere videtur: Romanum Iustiniani ius hoc loco sine dubio cogitandum est ⁵⁾.

¹⁾ Zeitschrift f Völkerpsych III, 182.

²⁾ Dittenberger, Syll 370 v 120.

³⁾ ib 438; vide supra p 9 et 38.

⁴⁾ Forschungen I, 301.

⁵⁾ ib 282.

IV. De iure hereditario.

A. De testamenti factione activa.

Apud Romanos nulla est mulieri factio testamenti, ut agnati ne priventur hereditate: ac ne tutori quidem licet interponere auctoritatem, cuius hoc ipsum sit cavere, ne quid detrimenti capiant legitimi heredes. Ea tantummodo, quae capitis deminutionem accepit, factionem habet testamenti propterea quod ita hereditas agnatorum sublata videtur¹⁾. Atheniensis femina ab omnibus negatur factionem testamenti habere, cum apud Isaeum haec verba exsint (X, 10): παιδὸς γὰρ οὐκ ἔξεστι διαθήκην γενέσθαι· ὁ γὰρ νόμος διαβρόχην κωλύει παιδί μὴ ἔξεῖναι συμβάλλειν μηδὲ γυναικὶ πέρα μεδίμνου κριθῶν. Obligatio esse testamentum oratori videtur. Jannet unus²⁾ in contrariam partem abit Demosthenico loco usus (XXXVI, 14): ὃν μὲν τοίνυν χρόνον ἡ μήτηρ ἔζη ἢ πάντα ταῦτ' ἀκριβῶς εἰδυῖα, οὐδὲν ἐγκλημα πώποτε ἐποιήσατο πρὸς τοῦτον· Φορμίωνα Ἀπολλόδωρος· ὥς δ' ἐτελεύτησεν ἐκείνη, τρισχίλιας ἐγκαλέσας ἀργυρίου δραχμὰς πρὸς αἷς ἔδωκεν ἐκείνη δισχιλίαις τοῖς τούτου παιδίοις, καὶ χιτωνίσκον τινα καὶ θεράπαιναν, ἐσυκοφάντει. Quo loco cum Caillemet³⁾ Archippam faciat petentem, ut heredes liberis Apollodori duo milia drachmarum donent e re familiari: Schulin⁴⁾ Darestium quodammodo secutus⁵⁾ verba τοῖς τούτου παιδίοις ad liberos Phormionis minus recte refert, quam inter vivos donationem statuit fuisse. Legatum scribi Thalheimio videtur, quod quidem ab arbitris non confirmetur⁶⁾. Restat ut Bunseni proferamus sententiam qui, cum factio testamenti nulla sit mulieribus, legatum scribere iis licere ex hoc Demosthenis loco efficit.

Mulieris tutelae quoniam apud Graecos non eadem atque apud Romanos natura est, haud ideo feminis Atheniensibus nulla

¹⁾ Gide p 121.

²⁾ p 136 adnot 1.

³⁾ Le droit de tester à Athènes: Annuaire pour l'encour des études grecques 1870, p 23.

⁴⁾ Das griech Test vergl mit d röm p 11.

⁵⁾ Les plaids c. de Démosth II, 167.

⁶⁾ Antiqu for p 62 adnot 2.

testamenti factio videtur, ne quid detrimenti capiant agnati. At cum in numero obligationum habeamus cum Isaeo testamentum, quid ullo pacto id facere feminis licere negamus, si quidem nihil opus est in ceteris obligationibus nisi auctoritas tutoris? Haec in legato defuit Archippae. Miror quod diserte Thalheim scribat aliter rem se alibi habere atque Athenis, ut liceat testamentum facere mulieribus aut interposita aut non interposita tutoris auctoritate. Nec enim eam inveniri primum in Amorgino titulo quem supra descripsimus¹⁾. Quid? de consecratis nonne agitur aedibus? Atqui feminis res consecrare omnino licet²⁾. Accedit quod ex vocola καὶ verba κατὰ τὰς διαθήκας ad alius testamentum referenda videntur sicut in testamento Epictetae est: ἀπολείπω κατὰ τὴν γεγεννημένην μοι ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς Φοίνικος ἐντολὴν κτλ³⁾. Deinde quod in Calaurino titulo leguntur haec⁴⁾:

ἐπὶ τοῖςδε ἀνέθηκε Ἀγασίκρατις Τεισία τῷ Ποσειδᾶνι ἀργυρίου δραχμὰς τριακοσίας ὑπὲρ τε αὐτῆς αὐτᾶς καὶ τοῦ ἀνδρὸς Σωφάνεος καὶ τοῦ υἱοῦ Σωσιφάνεος καὶ τῶν θυγατέρων Νικαγόρας καὶ Ἀριστοκλείας, ὥστε θύειν τῷ Ποσειδᾶνι κτλ

non minus agitur de consecratione. Ceterum et maritus et filius et duae filiae ante eam cuius testamentum est videntur mortui. Tum in vetustissimo titulo Petelino⁵⁾:

Θεὸς Τύχα. Σαῶτις δίδωσι Σικαινίᾳ τὴν Φοικίαν καὶ τὰλλα πάντα. δαμιουργὸς Παραγόρας, πρόξενοι Μίνκων, Ἀρμοξίδαμος, Ἀγάθαρχος, Ὀνατᾶς, Ἐπίκωρος.

omnes fere docti homines Saotim feminam existimant, ubi tutoris nulla mentio fit, cum magistratus nominentur ad confirmandum, ut opinor, testamentum. Dignissima haec res est quam animadvertamus. Quamquam neutri nomen patris additur nec domus accuratius adumbratur ita ut in titulo tutorem quoque omitti quispiam putare possit. Copiosius continetur testamentum feminae Theraeo titulo cuius hoc est initium⁶⁾:

¹⁾ Dittenberger, Syll 437; cfr p 38.

²⁾ vide p 21.

³⁾ CI II, 2448, 1, 9.

⁴⁾ Keil in Philol Suppl II, 622 = Cauer, Delect 19.

⁵⁾ CI I, 4 = Roehl IGA 544; cfr supra p 15.

⁶⁾ CI II, 2448; explicat Dareste, Nouv revue hist de droit VI, 249.

ἐπὶ ἐφόρων τῶν σὺν Φοιβοτέλει τάδε διέθετο νοοῦσα καὶ φρονοῦσα
 Ἐπικτήτα Γρίνου μετὰ κυρίου Ὑπερείδους τοῦ Θρασυλέοντος
 συνευαρεστούσας καὶ τὰς θυγατρὸς Ἐπιτελείας τὰς Φοίνικος·

Non filiae gratia fit testamentum, quae etiam ab intestata heres
 esset, cum nec fratres ei sint nec fratrum filii superstites: sed
 societati propinquorum sacris faciundis legatum ascribitur, ac
 tutoris opus est auctoritate, cum consecratio non sit. Quod
 consentit filia, is mos Graecorum est, ne testamentum impro-
 betur postea. — De testamento agitur Theraeo titulo altero, quem
 admodum dolemus mutilatum esse¹⁾:

ἔδοξε τῷ κοινῷ τῶν γυνώμα ρος τοῦ Πυθο ἐπειδὴ
 Ἀργέα ἡ Δίων[ος] δοξος οὔσα καὶ δηλ τὰς ἰδίας καλο-
 καγαθίας μ ἀπολείπεν ἐς πάντα τὸν χρόνον ἐπαγγέλλεται
 τῷ κοινῷ δραχμὰς πεντακοσίας·

Ad sacra facienda cuidam societati Argia pecuniam dat: auctoritas
 tutoris quamvis desideretur in testamento, non tamen ipsum
 testamentum est hic titulus, quare mirandum nihil. — Com-
 memoratur testamentum feminae in titulo Phrygio²⁾ ubi legimus:

εἰς ὃ χρῆμα καὶ κατὰ τὴν ἐντολὴν τῶν τέκνων ὁ πατήρ αὐτῶν
 Δημοσθένης Ἀπολλοφάνους Τηλεφίανος καὶ Ἀμμιον Δημοσθένους
 ἡ μήτηρ αὐτῶν ἐν αἷς ἔθεντο διαθήκαις κατέλιπον χωρίᾳ τῇ πόλει
 προσένειν.

Attamen nec ipsum testamentum est ut supra et marito nescio
 an superstite suum Ammion testamentum fecerit.

B. De heredibus legitimis.

1. De descendentibus.

Num filiabus una cum filiis hereditas obtingat.

Athenis³⁾ filii ab hereditate excludunt filias: quibus tamen
 nondum nuptis aut per testamentum pater aut post eius mortem
 heres dotem dicerè solet⁴⁾, atque ita κληρονόμοι vox intellegenda,

¹⁾ Ross, Inscr II, 198.

²⁾ CI III, 3847 p = Le Bas, Asie min 1006.

³⁾ De iure Atheniensium nuper accurate scripsit Caillemer: Rev de
 législ anc et mod 1874, p 133; 1875, p 1; 1876, p 649.

⁴⁾ Isae VI, 46: γνησίου ὄντος υἱέος οὐκ ἔστιν ἐκκληρος ἡ θυγάτηρ
 οὐδὲ ὁ κληρὸς ἐπίδικος. — Harpocr ἐπίδικος. Ἐπίπροικος δὲ ἡ ἐπὶ μέρει τινὶ
 τοῦ κλήρου ὥστε προῖκα ἔχειν ἀδελφῶν αὐτῇ ὄντων. — cfr Poll III, 33 et
 Leg Seguer p 265.

quae de germanis haud eiusdem sexus apud Isocratem est (XIX, 9). Hoc institutum quod commune omnium Graecorum Jannet (p 77) putat, idem nobis occurrit apud Indos et Iudaeos, cum in Aegypto filiae antiquitus cum filiis una hereditatem consequantur. Romae autem quicumque in manu hominis morientis inveniuntur, heredes sunt ita ut emancipati excludantur utriusque sexus liberi. Apud Germanos fundi maribus potius obtingunt, cum in mobilibus bonis dividendis feminae aut pari iure sint aut antecedant.

At in quibusdam civitatibus Graecorum aliud videtur esse successionis ius. Thalheimō quidem ¹⁾ in Ionica insula Teni cum filiis una filias in hereditatem vocari veri simile est. Accuratius iam in illo titulo legimus ²⁾:

Ἡγέας Ἀμφίονος Ἐλειθυαίου παρὰ Χαιρέλα Χαβυσίου Θεσιιάδος καὶ παρὰ Φειδῶς Χαβυσίου Θεσιιάδος καὶ παρὰ Ἰφικρίτης Χαιρέλα Ἐλειθυαίου μετὰ κυρίων Τιμοκράτους καὶ Χαιρέλα Χαβυσίου Θεσιιάδων ἐπρίατο κτλ ὅσα ἦν Χαβυσίου τοῦ πατρὸς τοῦ Χαιρέλα καὶ Φειδῶς.

Vendunt liberi cum matre sua: alter germanorum Timocrates, qui tutor auctoritatem interponit, fundorum non videtur particeps: hanc ob rem donationem potius aut inter vivos factam aut mortis causa statuerim quam ab intestato hereditatem, praesertim cum in v 99 legatur:

ὁ δεῖνα ἐπρίατο παρὰ Φειδῶς Χαβυσίου Θεσιιάδος μετὰ κυρίων Τιμοκράτου καὶ Χαιρέλα Χαβυσίου κτλ πάντων τὰ ἡμίση ὅσα ἦν Χαβυσίου τοῦ πατρὸς τοῦ Φειδῶς.

nam per hereditatem nescio an Phido dimidiam partem acceptura non fuerit, cum fratres duo sint superstites. Donatio autem inter vivos facta invenitur in v 38:

Ἀπατουριῶνος Καλλιφῶν Κτήτωνος Ἡρακλειδῶν παρὰ Φώκου Φωκίωνος Ὀρυησίου ἐπρίατο τὴν οἰκίαν ἢ ἦν πρότερον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κτήτωνος κτλ συνεπαينوῦντος Φώκου καὶ Κτήτωνος τοῦ πατρὸς τοῦ Καλλιφῶντος.

¹⁾ Ant for p 10 adnot.

²⁾ Newton, Greek inser II 377, v 92.

Itaque de iure Teniorum hereditario nihil constat quod a legibus Atheniensium abhorreat.

Spartae omninoque in civitatibus Doricis num sicut Athenis filia hereditate a filio excludatur, accurati nihil apud scriptores veteres legitur: quamquam propter leges quas de hereditariis filiabus Spartae quoque certo scimus fuisse idem statuendum erit ¹⁾. Porro de Cretibus Ephorus memoriae hoc apud Strabonem prodit ²⁾: φερνὴ δ' ἐστίν, ἃν ἀδελφοὶ ὧσι, τὸ ἥμισυ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ μερίδος. Titulus ille V. aC saeculo exaratus ³⁾:

Εουθία παρακαθθήκα τῷ Φιλαχαίῳ τετρακότῳ μναὶ ἀργυρίου.
εἰ μὲν καὶ ζῶν, τοὶ υἱοὶ ἀνελόσθω τοὶ γνήσιοι, ἐπεὶ καὶ ἡβάσωντι
πέντε Φέτεα· εἰ δὲ καὶ μὴ ζῶντι, ταὶ θυγατέρες ἀνελόσθω ταὶ
γνήσῃαι κτλ.

si iure dicitur a Fickio Achaeus, ne apud Achivos quidem filiae vocari videntur in hereditatem nisi filiis deficientibus. Atque etiam apud Mytilenaeos Aeolicos Aristoteles ⁴⁾ fuisse dicit ἐπικλήρους.

Delphicis titulis manumissionum a Locrensibus plerumque et Phocensibus factarum Thalheim videtur probari filio superstiti hereditatem partem filiae obtingere. Haec fere solent verba esse:

ἄρχοντας τοῦ δεινός, μὴνός τοῦ δεινός, ὁ δεῖνα ἀπέδοτο Ἀπόλλωνι
σῶμα ἀνδρεῖον τιμᾶς... μνᾶν, συνευδοκούντων τοῦ δεινός καὶ τῆς
δεινός. βεβαιωτῆρ ὁ δεῖνα, μάρτυρες οἱ δεῖνα.

Eos συνευδοκοῦντας Thalheim sicut antea iam Foucart et Büchsen-schütz ⁵⁾ heredum nomine consentire censet, ne quando postea manumissionem improbare possint ⁶⁾. At primum nec in Delphi-

¹⁾ Foustel de Coulanges, Droit de propriété à Sparte: Journ des sav 1880, p 140. OMüller, Dorier² II, 192.

²⁾ vide supra p 34.

³⁾ Roehl IGA 68; Bezenberger, Beitr V 324; Meister, Jahrb f Philol 1882, p 522 et Wilamowitz-Möllendorf, Zeitschr f d Gymn-W 1884, p 112. Lacedaemonium dicit Roehl.

⁴⁾ Aristot, Pol V, 3, 3.

⁵⁾ Foucart, Mém sur l'affranch p 8; Büchsen-schütz, Besitz u Erwerb p 175.

⁶⁾ Legitimus nequaquam est consensus — id quod Thalheim statuit — quippe qui compluries heredibus commemoratis desit (W & F 42; 54; 84; 152; 244; 279), cum accuratissime et auctores secundos semper et

cis nec in Boeoticis inscriptionibus συνευδοκοῦντες illi diserte heredes appellantur: id quod semel fit, in titulo Iudaei Panticapaeensis anno pC LXXXI. exarato ¹⁾:

ἀφείημι κτλ ἀνεπίληπτον καὶ ἀπαρενόχλητον ἀπὸ παντὸς κληρονόμου κτλ συνεπινευσάντων δὲ καὶ τῶν κληρονόμων μου Ἰφικλείδου καὶ Ἑλικωνιάδος.

Et cum hic heredum consensus, quo provideatur liberto, nihil miri habeat, Delphis non modo per complures testes, verum etiam per ipsos βεβαιωτῆρας legitimos rebus illius satis prospectum est. Dein de titulis Delphicis quaeritur, num ad omnes eodem tempore συνευδοκοῦντας veniat hereditas. Caute quidem verba Foucart haec facit: „On descend aussi jusqu'à la seconde génération; ainsi une femme ajoute à l'approbation de sa fille et de son fils celle du fils de sa fille ²⁾; une autre celle des deux fils de sa fille ³⁾. On remonte même aux ascendants.“ Nec enim contendes non solum filiam tresque filios, sed etiam unius ex his filium pari iure esse ⁴⁾ aut filiam et maritum eius et aliam cum suis filiis mulierem ⁵⁾. Verum si his locis heredem alterum esse negas nisi post mortem alterius: cur non tum demum filiabus obtingere existimas hereditatem, si liberis non relictis filii defuncti sint? Ita autem etiam multo minus earum opus esse consensus videtur. Noli opponere filiam, quae ante filium interdum nominetur ⁶⁾, nullo pacto post hunc posse in hereditatem vocari:

testes nominatos inveniamus. E verbis autem κατὰ τὸν νόμον τᾶς πόλιος (W & F 39: ἀπέδοτο ἡ δεῖνα τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Ποσειδῶ σῶμα γυναικείον ἃ ὄνομα Στολὶς συνευδοκέοντος καὶ τοῦ υἱοῦ Νικάνορος κατὰ τὸν νόμον τᾶς πόλιος τιμᾶς ἀργυρίου μνᾶν τριῶν. cfr 140 et 143) de consensu nihil efficitur: immo vero manumissio ipsa secundum leges facta dicitur, ut in N 432 est de manumissione Physcide quidem facta Delphisque conscripta: ἐν ἐνόμῳ ἐκκλησίᾳ ἀνέθηκε. Haud levi argumento utor verbis tituli Lamiani (Mitteil archäol Inst 1883, p 131), ubi priore loco legimus: ἡ δεῖνα ἡ ἀπελευθερωθεῖσα ὑπὸ τῆς δεῖνος συνεπαίνουμένων τῶν δεῖνα κατὰ τὸν νόμον, tum: ὁ δεῖνα ὁ ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ τοῦ δεῖνος κατὰ τὸν νόμον.

¹⁾ CI II 2114^{bb} = Antiqu du Bosph Cimm XXII.

²⁾ W & F 21; Curtius, Anecd Delph 11.

³⁾ W & F 249.

⁴⁾ Curtius 11: Polya quaedam manumittit.

⁵⁾ CI I 1709^b.

⁶⁾ W & F 352; 21; Curtius 11.

nam et in N 96 manumissoris mater post matrem patris nominata et in CI II, 1709 b ante filiam invenitur alia mulier, ex quibus rebus colligere nihil liceat. Denique quod Thalheim in titulis Delphicis heredum astipulatorum nomine etiam ascendentes nobis occurrere, nusquam tamen una cum descendantibus dicit ¹⁾: hoc meminimus auctore illo ipso in sescentis fere inscriptionibus semel fratrem sororemque semel reperiri ²⁾. Ut omnia complectamur, cum de heredum consensu in titulis Delphicis agi nihil constet, ne id quidem habemus exploratum filiam in illis regionibus cum filio una heredem esse. — Respecta glossa Hesychiana:

συνευδοκοῦσι· συγκαινωνοῦσι

hoc vocabulum quod latius patet ita intellexerim ut advocari eos homines manumissori necessitudine iunctos ad gravitatem caerimoniae augendam putem, cum praesertim servi apud Graecos familiares habeantur ³⁾. Et qui videntur συνελευθεροῦν, non immerito iis nomen est συνεπαινοῦντες sive συνευαρεστοῦντες.

Panticapaei filia in hereditatem una cum filio vocari videtur, cum in titulo non Iudaico haec sint ⁴⁾:

Τειμόθεος Νυμφαγόρου Μακαρίου σὺν ἀδελφῆς Ἥλιδος γυναικὸς
Νάνου Βαλαμύρου κατὰ εὐχὴν πατρὸς ἡμῶν Νυμφαγόρου Μακαρίου
ἀφελόμεν.

Apud Lycios, qui medium inter Graecos tenent et Eranios quorumque Graece recentiores tituli perscripti sunt ⁵⁾, antiquitus in rebus fere omnibus feminae mares antecedunt ⁶⁾. Ac legimus apud Nicolaum Damascenum ⁷⁾: τάς τε κληρονομίας ταῖς θυγατράσι λείπουσιν, οὐ τοῖς υἱοῖς. Cuius iuris antiquissimi reliquias Bachofen in titulis sepulcralibus posterioris temporis agnoscere videtur CI III

¹⁾ Antiqu for p 60 adnot 4.

²⁾ Ceterum in N 75: Ἀριστόκλεια Ἀγαθοκλέους Ναυπακτία συνευδοκῶντος τοῦ υἱοῦ Στρατονίκου καὶ ὑπὲρ Ἀγαθοκλῆ τοῦ υἱοῦ Ζωίλου hic posterior Agathocles aut pater aut filius esse, ergo Zoīlus aut frater aut nepos manumissoris haberi potest.

³⁾ vide supra p 43.

⁴⁾ CI II 2131 b = Antiqu du Bosph Cimm XXIII.

⁵⁾ cfr Savelsberg, Lyc Sprachdenkmäler.

⁶⁾ cfr Her I, 173.

⁷⁾ Müller, Fragm hist Gr III, 461.

4244, 4248: cum filiae proles infinitam habeat sepulcri potestatem, prolem filii excludi diserte, etsi pro moribus illorum temporum Graecoromanis beneficio quodam damnum filio resarciatur. De patris hereditate hactenus.

Maternae res filiabus apud Indos nondum nuptis obtingunt: quae tamen lex postea quodammodo immutata est. Nec simile quicquam aut apud Romanos reperitur aut apud Germanos. Nec in Graecia universa maternae alia ratione ac paternae res hereditate relinqui videntur. In titulo Iudaei Panticapaeensi, ubi Chresta manumittit Niciae cuiusdam vidua ¹⁾, heredes feminae dicuntur Iphiclides et Heliconias, quos liberos habendos veri simile est: ecce testimonium alterum, quo Panticapaei filiam et filium una in hereditatem vocari comprobatur. Attamen hoc minime Iudaici iuris est.

De filiabus hereditariis.

Si cui neque filii sunt legitimi nec a defunctis filiis nepotes, e lege iam Mosaeica hereditatem filiae consequuntur: quarum quidem nubere intra gentem est, ut conservetur res familiaris ²⁾. In Graecia de filia hereditaria ³⁾ praecipuae leges scriptae exstant, ut familiae nomen ne extinguatur. Quamquam filiae non ipsae heredes esse, sed una cum heredio proximis genere obtinere videntur.

Athenis propinquorum ordinem fuisse lege destinatum veri simile: et cum inter uterinos ne per Atticam quidem legem matrimonia fieri liceat, aetatis autem ratione habita sororis filio vix hereditaria unquam nubat: primus est defuncti frater ⁴⁾, dein huius fratris filius ⁵⁾, tum cuius mater soror est defuncti, tum

¹⁾ CI II 2114b: Χρήστη γυνή πρότερον Νικία τοῦ Σώτα.

²⁾ Num XXVII, 1—11 et XXXVI.

³⁾ quae appellatur ἐπικληρος, ἐπικληρῆτις, πατροῦχος, ἐπιπάματις.

⁴⁾ Isae X 5: Ἀριστομένης γὰρ ἀδελφός ὢν ἐκείνου τοῦ Ἀριστάρχου, ὄντος αὐτῷ υἱός καὶ θυγατρός, ἀμελήσας ἢ αὐτὸς ἔχειν ἢ τῷ υἱεὶ μετὰ τοῦ κλήρου ἐπιδικάσασθαι κτλ.

⁵⁾ Isae X, 5 et III, 72: ἀλλ' οὐτε ἐγένετο οὐτ' ἔστι, μὴ γενομένων δὲ παίδων γνησίων ἐκείνῳ, ἐγγυτέρῳ ἡμῶν οὐδὲ εἰς· ἀδελφός μὲν γὰρ οὐκ ἦν αὐτῷ οὐδ' ἀδελφοῦ παῖδες, ἐκ δὲ τῆς ἀδελφῆς ἡμεῖς ἡμεν αὐτῷ.

defuncti patruus et huius filius ¹⁾). Addicit archon hereditariam, etiam si antea iam alii nupsit, ei qui proximus videtur genere: huic tamen cedere de iure suo licet, quofacto proximus rursus sequitur. Pauperem quicumque filiam renuntiat, certam pecuniae summam ei hereditii loco dare debet ²⁾). Ad filios ἐπίκληρου, simulatque suae potestatis esse coeperunt, heredium avi venit ³⁾). — Si cui filiae sunt complures, parine omnes iure utuntur, an maxima reliquas antecedit? Caillemer ⁴⁾ alteri filiae dotem datam, hereditatem alteri totam obtigisse arbitratur exordio innisus orationis quam in Spudiam Demosthenes habuit. Hoc fieri potest, si maritum alterius filiae pater sibi arrogavit: verum tum ἐπίκληροι non sunt, cum arrogatus omnibus in rebus filii loco habeatur. Non facta arrogatione omnes eodem iure filiae sicut filii utuntur: ac Suidas dicit: καλοῦνται δὲ ἐπίκληροι καὶ δύο ὡς καὶ πλείους, quibuscum verbis congruunt Isaei duo loci ⁵⁾). Contrarium esse minus recte Thalheim ⁶⁾ in Isaei oratione decima (§ 4) dicit, ubi una nobis ἐπίκληρος occurrat. Nam cum quattuor primitus germani fuerint, filius alter in familiam alienam arrogatus sua hereditate privatur, alter et filia altera praemature moriuntur, ut nemo sit superstes nisi unica illa filia. — Si praeter unam hereditariam defunctae alterius liberi exstant, cum in stirpes semper dividatur, quantum superstiti filiae, tantundem his universis obtingit.

¹⁾ Isae III, 74: ἡ γὰρ ἡμῶν τινα τῶν ἐγγύτατα γένους ἐπιδικασάμενον ἔξειν γυναῖκα, ἡ εἰ μηδεὶς ἡμῶν ἐβούλετο λαμβάνειν, τῶν θείων τινα τούτων τῶν μαρτυρούντων κτλ ἔξειν ταύτην γυναῖκα.

²⁾ cfr supra p 33.

³⁾ Dem XLVI, 20: καὶ εἰ ἐκ ἐπίκληρου τις γένηται καὶ ἅμα ἡβήσῃ ἐπὶ δίστα, κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ ὅσον μετρεῖν τῇ μητρὶ. — Ceterum metoecis Atheniensibus ius idem erat, quibus tamen πολέμαρχος non minus quam in aliis rebus lege constituebatur: cfr Aleiphr Ep I, 6: Σωσθένης ὁ Στειριεὺς ἦν μοι πατήρ καὶ Δαμοφίλη μήτηρ, οἱ με ἐγγυητὴν ἐπίκληρον ἐπὶ παίδων ἀρότω γενήσαν συνῆψάν σοι γάμψ κτλ. καὶ σε γράφεται παρὰ τοῖς δικασταῖς κακώσεως.

⁴⁾ Annuaire de l'assoc pour l'encourag IV, 33.

⁵⁾ Isae VIII, 40; VI, 47.

⁶⁾ Antiqu for p 58 adnot 1.

Aristoteles qui et legitimam filiam relinquit et filium nothum, Nicanorem sibi generum arrogat, cum filio concubinae legatum tantummodo ascribitur ¹⁾).

Valerius maximus (II, 6, 8) de anu verba facit quae coram S. Pompeio mortem sibi consciverit in insula Cea ²⁾ filiabus relictis duabus septemque nepotibus. Cohortata deinde, inquit, ad concordiam suos, distributo eis patrimonio, et cultu suo maiori filiae tradito etc. Nomen cultus Hase ad sacra domestica refert, quae maximo cuique liberorum tradi solita fuerint: cum alii docti homines supellectilem cogitent a maioribus acceptam, quae sacra habeatur. De colendis manibus ipsius feminae verba Cultu Suo sine dubio intellegenda, ut in titulis Agasicratidis Calaurino et Theraeo Epictetae legimus.

Charondae lex de epicleris scripta paullum ab Attica differt ³⁾).

Spartae cui ἐπιπάματις obtingat, antiquitus quidem legibus destinatum fuisse ex loco Aristotelis efficitur ⁴⁾): νῦν δ' ἔξεστι δοῦναι τε τὴν ἐπικληρον ὅτω ἂν βούληται, καὶ ἀποδάνη μὴ διαθέμενος, ὃν ἂν καταλίπη κληρονόμον, οὗτος ὃς ἂν θέλῃ δίδωσιν. — E novis rebus ab Epitadeo institutis patri filiae unicae heredem testamento scribere licebat, qui filiam non duceret. — Gorgonem Leonidas Cleomenis hereditariam genere proximus duxit. Certaminum de ἐπικλήροις exortorum reges erant iudices sicut Atheniensis archon ⁵⁾). Müller et Mallet ⁶⁾ Lacedaemoniam ei nubere hereditariam debuisse contendunt, qui heredio ipse filius minor natus careret. At omnino eequidem Jannetum sequor, qui adversus Mansonem et Müllerum et Lachmannum legibus divisionem

¹⁾ Schulin p 27.

²⁾ sic enim optimi codices, cum alii aut CHIO aut COO exhibeant.

³⁾ Diod XII, 18: vide supra p 33 adnot 1.

⁴⁾ Pol, II 6, 11; cfr Foustel de Coulanges, Journ des sav 1880, p 141.

⁵⁾ Her VI, 57: δικάζειν δὲ μόνους τοὺς βασιλέας τοσάδε μούνα· πατρούχου τε παρθένου περί, ἐς τὸν ἐκνέσται ἔχειν, ἣν μήπερ ὁ πατήρ αὐτὴν ἐγγυήσῃ κτλ.

⁶⁾ Müller, Dorier² II, 194; Mallet, La propr fone à Sparte: Rev de l'instr XXII, 247.

patrimonii vetari negat¹⁾. Quare et filiae complures pari iure sunt et hereditariae licet etiam maximo alicuius filio nubere.

Cretum est de ἐπικληροῖς lex eaque vetustissima, cuius pars sic legitur²⁾:

τὸνς ἐπιβαλλόντανς ἐξῆμεν, αἱ κα θανών τις πατρῶχον καταλίπη, ἢ αὐτόνς πρίασθαι τὰ χρήματα .ἢ παρ τὸνς ματρῶνς καταθέμεν, ἅς κα ὀπύηται ἃ πατρῶχος, καὶ δικαίαν ἦμεν τὰν ὄνάν καὶ τὰν κατάθεσιν. αἱ δ' ἄλλος πρίατό τις χρήματα ἢ καταθεῖτο τῶν τᾶς πατρῶχω, τὰ μὲν χρήματα ἐπὶ τᾷ πατρῶχω ἦμεν, ὁ δ' ἀποδόμενος ἢ καταθὲνς τῷ πριαμένω ἢ καταθεμένω, αἱ κα νικαθῇ, διπλῇ καταστασεῖ καὶ τί κ' ἄλλᾳ τᾶς ἢ (?), τῷ ἀπλόον ἐπικαταστασεῖ.

Videlicet de filia nondum nupta primo loco agitur, quae infirmior videtur quam ut rem administrare familiarem possit, cum a tutoribus id postulari nequeat. Conservanda res intra familiam ipsam est.

Theraeus Epictetae pater germano fratre carentis filium sibi arrogavit: Ἀντισθένης Ἴσοκλεῦς, κατὰ δὲ ὁδοεσίαν Γρίνου³⁾. Phoenix maritus Epictetae item Grinni filius adoptivus esse non dicitur: quare aut, si unica filia Epicteta est, tertio saeculo in Thera filium arroganti sicut Spartae posterioribus temporibus hereditariam licet extra gentem collocare, aut, si sorores Epictetae sunt, illic velut Athenis compluribus filiabus unum filium arrogare heredem satis est. Denique mentione dignum hereditarias, cum aliae mulieres matrimonio inito statim illa societate propinquorum excludantur, per omne vitae tempus, etiam cum maritis, permanere: καὶ τὰ τέχνα αὐτῶν, τὰ μὲν θήλεια, ἕως καὶ ὑπὸ τὸν πατέρας κτλ. πορευέσθωσαν δὲ καὶ αἱ ἐπὶ κληροῖ καὶ οἱ ξυνοικοῦντες αὐταῖς.

Achaico Xuthiae titulo potestas filiabus fit, si filii non sint futuri, pecuniae ex sacro repetendae.

¹⁾ Manso, Sparta I 121; Müller I 1 p 193; Lachmann, Spart Staatsverf 172; Iannet 77; Lipsius: Bursian Jahresber II 1342.

²⁾ Roehl IGA 475; Mus Rhen XXXVI, 612.

³⁾ CI II 2448.

Amphissae filiae complures pari iure sunt: tituli enim Delphis reperti, ubi Megacles Amphissanus manumissor est¹⁾:

παραλαβὼν Μεγακλῆς τὰν ὄνὰν παρὰ τὰν ἀδελφῶν τὰν Εὐμνάστου θυγατέρων, Κρινίου Ἀμφισσίδος, Ἀ... Καλλιπολιτίδος καὶ ὑπὲρ Κλευπάτραν Τριχονίδα Εὐμνάστου Τριχονέος, τὰν ἐπίστευσε Νίκαια αὐτοσαυτᾶς ὄνὰν ΕΠΙΣΩΠΟΝΙΑΙ Εὐμνάστῳ τῷ πατρὶ αὐτᾶν, recte ipse Haussouillier res explicat. Cum herus accepto manumissionis pretio interea defunctus esset, filiae tres in singulis oppidis singulae habitantes Amphissae Callipoli Trichonii liberandae servae curam Megacli tradiderunt primae illius coniugi. Mirandum tamen quod pro tertia nobis vir occurrat. Is vice tantum feminae nequaquam fungitur, cum nihil hic ipsam iubere intersit. Immo mortua iam habenda est et Eumnastus propter nomen avitum videtur filius: nisi forte Trichonii matre hereditaria etiam superstite filio res obtingit.

Mytilenae quoque pari iure sunt hereditariae complures, cfr Aristot Pol V, 3, 3: περὶ Μυτιλήνην δὲ ἐξ ἐπικλήρων στάσεως γενομένης πολλῶν ἐγένετο ἀρχὴ κακῶν κτλ. Τιμοφάνους γὰρ τῶν εὐπόρων τινὸς καταλιπόντος δύο θυγατέρας ὁ περιωσθεὶς καὶ οὐ λαβὼν τοῖς υἱέσιν αὐτοῦ Δόξανδρος ἤρξε τῆς στάσεως.

Ex legibus Platonis (XI, 7) hereditaria, nisi pater generum testamento scripsit, una cum defuncti clero ad huius fratrem venit clero carentem consanguineum uterinumve aut ad fratris filium aut ad filium sororis aut ad defuncti patrum huiusque filium aut ad eum cuius mater est defuncti amita: si autem ex his nemo aut superstes aut aetate aptus est, ipsa filia tutoribus adhibitis maritum sibi eligit, defuncti heredem²⁾.

2. De ascendentibus et collateralibus.

Inter ascendentes et collaterales quem locum feminae obtineant Athenis, hoc unum proditur memoriae. Nimirum pari cognationis gradu hereditate feminae a maribus excluduntur et stirpem

¹⁾ Bull de corr hell 1881, p 419.

²⁾ KFHermann, Iur domest et famil apud Plat in Leg cum vet Graec instit compar p 26.

feminarum semper marium progenies antecedit¹⁾. Matris hereditas iam apud veteres controversa: Theon quidem²⁾ dicit: ἀμφισβητήσκει γὰρ ἂν καὶ ἡ μήτηρ, ὥς εἰ τοὺς πρὸς μητρὸς νόμος κληρονομεῖν καλεῖ, πολὺ πρότερον αὐτὴν τὴν μητέρα καλοῖη. Ex viris doctis horum temporum quicunque matrem vocari in hereditatem censent, maxime ii laudant Isaei orat XI § 30, ubi post fratres uterinos mater appellatur³⁾. Darestium sequor, cui hereditas parentis repugnare primitus videtur hereditatis propriae notioni, cum praesertim etiam matri dote sit prospectum. Oratorum demum temporibus ipsam matrem existimari non excludendam, quippe cuius progenies ad hereditatem veniat. Attamen nec matrem neque patrem vocari nisi post progeniem suam et virilem et femineam mihi veri simile⁴⁾. Cum tantundem una soror quantum defunctae alterius filius accipiat⁵⁾, et Bunsen perperam et Desjardins filium et matrem suam superstitem, si hereditas huic a collateralibus obtingat, pari iure esse censent. — Si qui cum defuncto alii per eius patrem, alii per matrem cohaerent, illi e lege Attica omnes antecedunt usque ad consobrinorum filios⁶⁾, tum usque ad eundem gradum hi sequuntur⁷⁾. Recte Dareste discernit ἀγχιστελαν et Romanorum agnationem, cum haec patriam potestatem consecuta virili solum stirpe constet. Velut Athenis filius sororis, qui cognatus Romae dicitur, heres ante filii filium agnatum est.

Legem Charondas teste Diodoro (XII, 15) scripsit, ut tutelam pupillorum propinqui matris gererent: quos, cum non in hereditatem vocarentur, diligentius illis esse prospecturos; res autem

¹⁾ Isae VII, 20: κρατεῖν δὲ τοὺς ἄρρενας καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων, οἳ ἂν ἐκ τῶν αὐτῶν ὦσι, καὶ γένει ἀπωτέρω τυγχάνουσιν ὄντες.

²⁾ Progyrn c 13 § 10.

³⁾ Mayer, Recht d Athener II § 257 p 467; Bunsen, De iur hered Ath p 39; van Stegeren, De condic civ fem Ath p 113; Schneider, De iur hered Ath p 23; Gans, Das Erbrecht I, 372; Dareste, Journ des sav 1874 p 623.

⁴⁾ Antiqu for p 60.

⁵⁾ Isae VII, 18 et 19.

⁶⁾ μέχρι ἀνεψιῶν παίδων: Dem XLIII, 27; Isae XI, 9.

⁷⁾ Dem XLIII, 51; Isae XI, 11; VII, 22.

propinqui patris administrarent ¹⁾. Excludi prorsus stirpem matris haud recte colligit ex eo loco Jannet (p 86), cum hoc tantum patris stirpem antecedere constet.

Pittaci lex Lesbia est ²⁾: νέμεσθαι πατέρα καὶ μητέρα τὴν ἴσην.

E titulo Iudaei Panticapaeensis ³⁾:

ἀφίημι τοὺς ἐμοὺς δούλους κτλ· ἔστω δὲ αὐτοῖς ἡ παραμονὴ μέχρι τῆς ζωῆς ἡμῶν παρ' ἐμοὶ καὶ τῇ συνευαρεστούσῃ μητρὶ μου . . .

ἰτάδι καὶ πάντα ὥς ἡ μήτηρ μου διέταξεν τελευτήσαντός μου ποιήσουσιν πάντες,

nescio an matris hereditas efficiatur. Verum ex iure Iudaico mater utique excluditur ⁴⁾: quare ad Iudaeos illos pertinere Panticapaeensium ius videtur, nisi forte legata agnoscemus, quae hominibus hereditate legitima carentibus etiam apud Iudaeos ascribere licet.

3. Num marito uxor heres sit.

Athenis uxor in hereditatem non vocatur, cuius rebus dote iam prospectum sit. Romae uxor quae in manu dicitur mariti cum prorsus filiae loco habeatur, una cum liberis non emancipatis heres est. Apud Germanos cum a patre dotem nullam nupta accipiat, hereditas quaedam viduae obtingit, quae tamen post eius mortem ad propinquos mariti redeat: nihil igitur viduae est nisi usus et fructus rei per aliquantum temporis ⁵⁾. Apud Indos viduam primitus alere tantummodo legitimi tutores, quorum collocare est, sua pecunia debebant: paulatim vero vidua filiis carens in hereditatem totam vocabatur, cum omnino feminae excluderentur. Quamquam item testamento debet mariti collateralibus rem familiarem reddere.

Erythris in urbe Ionica legem Thalheim statuit ⁶⁾ ab Atheniensi differentem, qua vidua marito heres etiam filios antecedit. At cum haec in illo titulo legantur:

¹⁾ οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ μητρὸς συγγενεῖς οὐ προσήκοντες τῇ κληρονομίᾳ.

²⁾ Theon, *Progymn* c 13 § 8.

³⁾ CI II 2114 b.

⁴⁾ Maimonides, *Mischne Thorah*, De servis VI, 4.

⁵⁾ Laband I l.

⁶⁾ *Antiqu for* p 10 adnot; *Dittenberger Syll* 370 v 150; vide *supra* p 11.

Ἀρισταγόρῃ Διονυσοδώρου μετὰ τοῦ παιδὸς Διονυσοδώρου τοῦ Ἀριστομένους κληρονόμος οὖσα τῶν Ἀριστομένους τοῦ Μητροδώρου κατὰ διαθήκην διασυνίστησιν ἱερητεῖαν ἦν ἡγόρασεν Ἀριστομένης, supra iam μετὰ τοῦ παιδὸς verba ad tutoris filii auctoritatem interpositam rettulimus: de filio herede omnino nihil dicitur, cum diserte vidua testamentaria heres appelletur: quod autem anno aC CCLXXVIII. testandi etiam filio superstite potestas libera sit, non mirum. Ab intestato heres vidua non videtur.

Plutarchi quodam loco, ubi Sparta ex cleris civium singulis septuagenos modios ipsis ac duodenos uxoribus rediisse tradit, OMüller usus dotem a marito Lacaenae dictam contendit: id quod Jannet (p 110) refutat, cum idem apud alium auctorem nullum reperiatur, et ad posteriora tempora fortasse referendum censet, quibus ditissimas mulieres fuisse constat. Hunc tamen ecquidem non secutus, cum dotem constet Lacedaemone antiquitus non fuisse, Germanorum illud institutum profero, cuius supra mentio fiebat. Apud eundem Plutarchum ¹⁾ mulierem divitem invenimus quae, cum vidua videatur, nequaquam filia hereditaria est: ἡ δὲ ἀληθῶς ἀναπέσασα τὸν Ἀγησιόλαν αἰτία τῶν πραττομένων μετασχεῖν ὀφλημάτων πλήθος ἦν κτλ. Ὡς οὖν τάχιτα προσηγάγετο τοῦτον ὁ Ἅγης, εὐθὺς ἐπιχειρεῖ μετ' αὐτοῦ τὴν μητέρα πείθειν, ἀδελφὴν οὖσαν Ἀγησιλάου, πλήθει δὲ πελατῶν καὶ φίλων καὶ χρεωστῶν μέγα δυναμένην. Heredem eam fuisse marito non habemus exploratum, pecunia magna dos fortasse fuit ex moribus illius saeculi.

Attamen Epicteta Theraea marito heres videtur testamentaria, quamquam liberis non caret. Sua enim dicit αὐτόκτητα χωρὶς: hoc nomine alios esse fundos probatur, quos ei minus abalienare liceat ²⁾. Ac verbis: ἀπολείπω κατὰ τὰν γεγεννημένην μοι ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς Φοίνικος ἐντολὰν κτλ. mariti antea hasce res fuisse colligitur.

Delphis uxor marito heres Thalheimo videtur ³⁾ propterea quod primum locum obtinet, ubicunque una cum liberis consentire

¹⁾ Agis 6.

²⁾ Dareste: Nouv rev hist de droit VI, 252.

³⁾ Antiqu for p 57 adnot.

dicitur: in eandem sententiam intellegit permultos titulos in quibus femina filio consentiente scilicet vidua manumittit. Satis illam rationem supra refutasse videmur ¹⁾: ceterum quod Delphis uxor semper ante liberos nominatur, contrarium semper Rhodia inscriptio exhibet ²⁾. Si autem vidua consentiente filio manumittit, servum potius in matrimonium olim ab ipsa illatum cogitabimus. Malim colligere ex W & F 210 et 211, ubi manumissores nominantur:

Τιμῶ Ἀριστομένεος καὶ τοὶ υἱοὶ αὐτᾶς Πατρέας καὶ Δαμότιμος
Ἀνδρονίκου Δελφοί,

Λύκα Θρασυκλέος καὶ ὁ υἱὸς αὐτᾶς Σώνικος.

At ne hoc quidem certum.

V. De iure forensi.

A. De actionibus intendendis.

Apud Athenienses cum ipsi peregrino patronus in iudicio opus sit (προστάτης), tutore feminae in causis omnibus utendum est ³⁾. Quod apud Gregorium Corinthium legimus ⁴⁾: τῇ μὲν γυναικὶ δοτέον συνήγορον, ἐπειδὴ ἄπειρός ἐστι νόμων: tutorem hic intellego, sicut scholiasta ⁵⁾ citari ita tradit: ἡ δεῖνα καὶ ὁ κύριος, τοῦτ' ἐστὶν ὁ ἀνὴρ. Ipsi feminae licere lege agere ex Harporationis verbis s v κακώσεως δίκης ὄνομά ἐστι ταῖς τε ἐπικλήροις κατὰ τῶν γεγαμηκότων haud efficitur, cum et istam quivis homo habeat actionem et de praesidio mulieris necessario agatur. Apud Demosthenem (LIX, 52) causam quandam pro muliere intendi a tutore legimus: καὶ σίτου εἰς ᾧδεῖον εἶναι δικάσασθαι ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τῷ κυρίῳ. Quamquam tutor minime suo nomine agit.

Est in Platonis legibus (XI, 14) ut et in iudicio verba facere ingenuae liceat quadraginta annos natae et carenti marito lege ipsi agere (δίκην λαγχάνειν).

¹⁾ vide p 56 sq.

²⁾ Newton, Greek inscr II 343.

³⁾ haec sententia Gidii est p 80, cum Desjardins auctore alios quoque advocare liceat.

⁴⁾ ad Hermog method eloqu 21.

⁵⁾ Schol ad Aristoph Equ 969.

In titulo Tenio ¹⁾ Anaxicles Philotheam iudicio vicisse dicitur.

Nicareta Thespias ipsa debitum exigit ²⁾:

ἐπιδαί παργενομένης Νικαρέτας Θίωνος Θεισπικᾶς κῆ πραττώσας
τὸ δάνειον τὰν πόλιν κατ τὰς οὐπεραμερίας τὰς ἰώσας αὐτῇ.

Ut mulieri Romae id ipsi agere licet ³⁾. Ceterum in ipsa particula F diserte scriptum est: ἡ δὲ συγγραφή κυρία ἔστω καὶ ἄλλος ἐπιφέρῃ ὑπὲρ Νικαρέτας, ita ut exactura ipsa antea iam esse videatur ⁴⁾.

In Aegypto papyro vetustiore arcessuntur coniuges ut debitum frumentum reddant ⁵⁾: quo loco aut communio bonorum omnium statuenda aut ipse pro uxore fide iusserat maritus: alio loco autem nihil ipse tutor debet ⁶⁾. Contra sine tutore novercae nomen femina defert ⁷⁾: Ἑρμοκλεῖ τῶν ἀρχισωματοφυλάκων καὶ ἐπιστάτῃ τοῦ Παθυρίτου παρὰ Τασήμιος τῆς Σελώιος χολχυτίδος ἀδικοῦμαι ὑπὸ Θεωνήσιος τῆς γενομένης τοῦ πατρός μου γυναικός.

B. De testimoniis.

Athenienses in iudicio testimonium non dicere feminae videntur ⁸⁾: quod idem nobis apud Indos et apud Iudaeos occurrit. Romae cum antiquitus haud aliter res se habeat, iam ante Ciceronis tempora feminae testimonium dicere licet ⁹⁾.

Corcyrae in insula Dorica feminae testimonium dicunt etiam si alii praeterea testes sunt. Titulus exstat, quo victus homo et adversarium et testes exsecratur ¹⁰⁾: Σιλανοῦ τὸν νόον καὶ τὰν γλῶσσαν τουτεῖ καταγράφω, καὶ τῶν μαρτύρων τῶν Σιλανοῦ κτλ. Τιμαρέτας τὰν γλῶσσαν κτλ.

¹⁾ Dareste, Nouv rev hist de droit 1884 p 382.

²⁾ Larfeld Syll N 16, C.

³⁾ Savigny, Zeitschr f geschichtl Rechtswiss X, 236.

⁴⁾ De notione nominis συγγραφή cfr Foucart, Bull de corr hell 1884, p 375.

⁵⁾ vide supra p 47.

⁶⁾ Extraits et notices XVIII, 2 N 7.

⁷⁾ A Peyron, Pap Gr reg Taurin mus Aegypt II p 65.

⁸⁾ Schoemann, Att Proc 667; Guggenheim, Folterung im att Proc p 1.

⁹⁾ Escher, De testium ratione quae Romae Cic aetate obtinuit, Zürich 1842. Marquardt, Röm Privatalt I 58.

¹⁰⁾ Dittenberger Syll 431.

Plato item ut testis mulier prodeat quadraginta annorum permittit.

Alius generis testes sunt in titulis manumissionum Delphicis, qui gravitatem caerimoniae augeant: id genus muneris ne his quidem temporibus mulieres praestare possunt, cum reliquiae sint moris pristini negotia in contione perficiendi: qua nimirum excluduntur feminae.

C. De iureiurando.

Iusiurandum in iudicio dare feminis Atheniensibus licet ¹⁾. Maiorem solet in divinis rebus omnino potestatem mulier habere ²⁾. Testimonium autem apud Graecos non ut nostris temporibus in iureiurando poni necesse. Accedit ut sit adversarii hoc iusiurandum prohibere, cum testes ipse iudex interroget.

¹⁾ Dem XXIX, 26; XXXIX, 3; XL, 27; LII, 27. Schömann Att Proc 688.

²⁾ vide supra p 3 et 21.

V i t a.

Henricus Meyeri filius Lewy Vratislaviae natus a. d. III. Kal. Oct. anni MDCCCLXIII. fidem profiteor Iudaicam. Bertha mater Henrici Miro filia est. Septimum aetatis annum me agentem in gymnasium Elisabetanum pater deduxit, cui Carolus Rudolfus Fickert temporibus illis praeerat vir egregius, nulla virtute non ornatus. Is dicere solebat velut parentes carissimi timorem Dei sapientiae esse. omnis initium. Paulo postea quam dira morte senex abreptus erat, examine non sine laude superato Ioannem Paech in primis et Hermannum Zimpel pietate prosecutus in academiam Viadrinam anno h. s. LXXXI. Aprili mense transii, ut grammaticae studerem. Mature summo beneficio Augusti Roszbach professoris illustrissimi ut reciperer in regium philologorum seminarium contigit: ac sodalis fui extra ordinem per annum, deinde ordinarius per menses sex. Nec vero solum linguis Graecae et Latinae operam navabam, sed etiam Sanscritae, Palaeobactricae, Hebraicae. Berolinum tum me contuli ad Hermannum Diels, Adolfum Kirchhoff, Joannem Schmidt, Joannem Vahlen: et annum ibi commoratus, ut studia absolverem, in patriam redii. Ubi praeceptoribus usus sum hisce: Martino Hertz, Alfredo Hillebrandt, Francisco Praetorius, Augusto Reifferscheid, Augusto Roszbach, Adolfo Friderico Stenzler, Conrado Zacher. Philosophos autem audiui Bennonem Erdmann, Jacobum Freudenthal, Theodorum Weber. Et cum magistris gratiam omnibus habeam, complures tamen non uno nomine de me optime meriti sunt. A. d. XVI. Kal. Ian. examen rigorosum, ut aiunt, magna cum laude superavi.

Sententiae controversae.

I.

Apud Themistium in Contione Constantini p 19, ubi legitur
δι' ἀλλήλων, primitus διάλληλον in margine fuit ascriptum.

II.

In Euripidis fragmento (407 apud Nauckium) aut scripserim
τί ποῦ κατοικεῖ aut τί ποῦ ποτ' οἰκεῖ.

III.

In Euripidis Alcestide 333 lego:
οὐτ' εἶδος ἄλλη σοῦ ἡκρεπεστάτη γυνή.

IV.

Apud Propertium (I, 3, 16) legendum est:
Osculaque admota sumere inerma manu.

V.

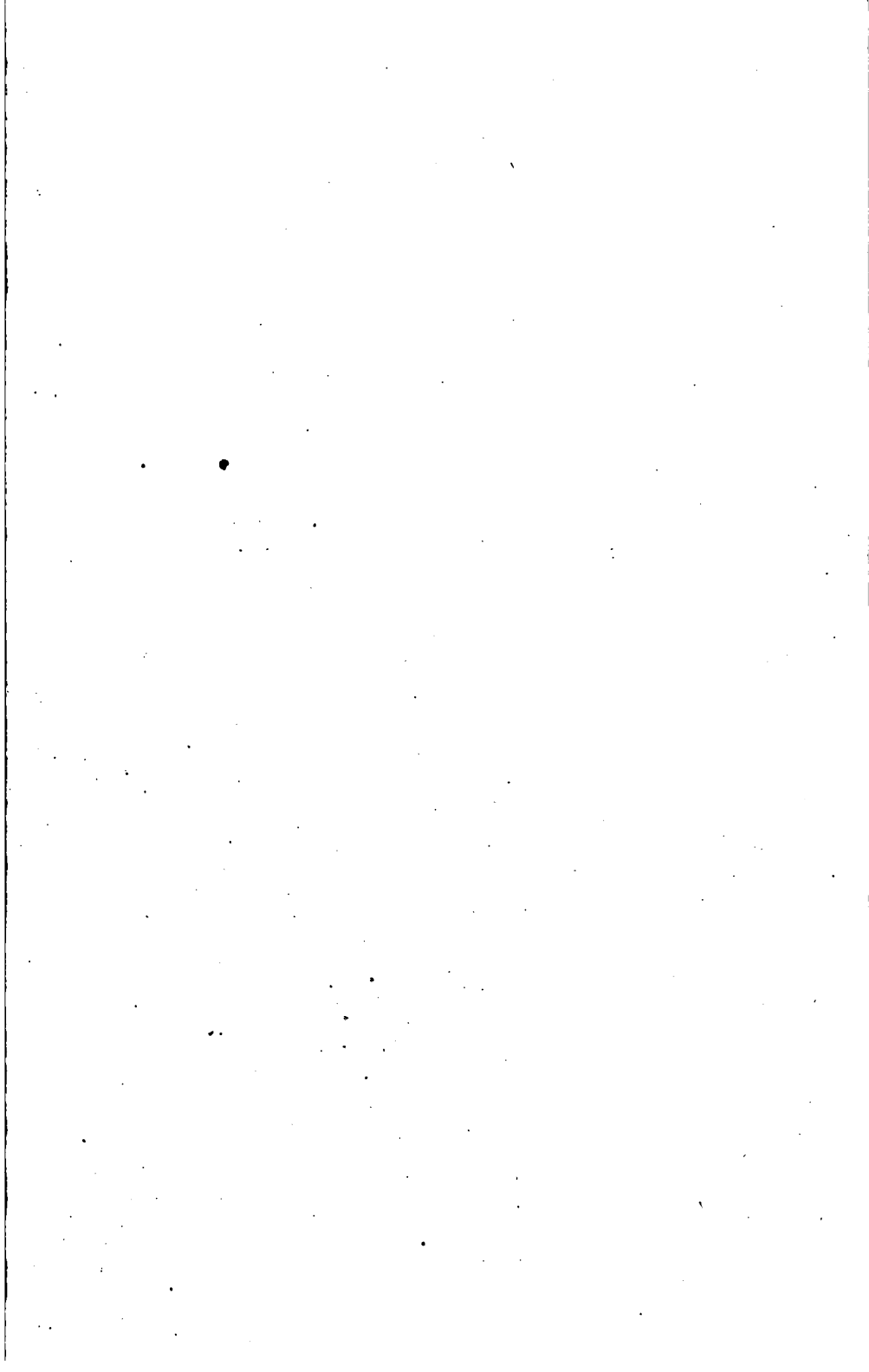
Apud Livium (XLI, 23, 18) lego: „nunc deliberare de eo
periculosum et inmatutum videtur“.

VI.

Quicumque philologus esse his temporibus studet, is operam
navet linguae Sanscritae necesse est.

VII.

Vocabulum Palaeobactricum gaesa cum Graeco χαίτη con-
tulerim.

LIBRARY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED
MAIN LIBRARY
CIRCULATION DEPARTMENT
THIS BOOK IS DUE BEFORE CLOSING TIME
ON LAST DATE STAMPED BELOW

MAY 18

LIBRARY USE APR 11 1974 17

REC'D CIRC DEPT. APR 10 1974

LD62A-30m-7.'73
(R227810)9412-A-32

General Library
University of California
Berkeley

YB 07459

473141

HQ/134
1

L4

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

MY

28

